

OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

KUTATÁS KÖZBEN

Liskó Ilona

**A KÖZOKTATÁS ÉS A SZAKKÉPZÉS
ILLESZKEDÉSE**

N° 239

RESEARCH PAPERS

HUNGARIAN INSTITUTE FOR EDUCATIONAL RESEARCH

Liskó Ilona

A közoktatás és a szakképzés illeszkedése

OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

BUDAPEST, 2002.

KUTATÁS KÖZBEN 239

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán

Kutatási zárótanulmány.

A kutatás az OKTK támogatásával készült.

Oktatáskutató Intézet

HU ISSN 1588-3094

ISBN 963 404 369 0

Felelős kiadó: Lukács Péter főigazgató

Műszaki vezető: Orosz Józsefné

Műszaki szerkesztő: Híves Tamás

Terjedelem: 5,0 A/5 ív

Készült az Oktatáskutató Intézet sokszorosítójában

TARTALOM

Bevezető	5
A kutatás célja	5
A kutatás mintája	6
Az iskolák helyzete	9
Iskolafenntartás	9
Tárgyi feltételek	12
Finanszírozás	14
Tantestület	17
Igazgatók	23
A tanulók helyzete	27
Felvételi eljárás	27
Tanulólétszám	35
Tanulói összetétel	38
Oktatási eredmények	45
Közoktatás és szakmai képzés	57
Az általános képzés meghosszabbítása	57
Pályaorientáció	69
Az oktatási reformok értékelése	72
Jegyzetek	79
English Summary	80

Bevezető

A kutatás célja

1998 őszén a magyar közoktatási rendszerbe az Oktatási Törvény módosításával bevezették a NAT-ot, amely nemcsak az oktatás tartalmának az átalakítását jelentette, hanem a közoktatás szerkezeti átalakulásával is együtt járt. Egyrészt a korábbi 8 osztályos általános képzés helyett mindenki számára egységes, 10 évfolyamos általános képzést tett kötelezővé, másrészt szétválasztotta a középfokú oktatásban az általánosan képző és a szakképzési szakaszt, vagyis a gyerekeknek 10 osztályos általános képzést írt elő mielőtt szakmai képzésük elkezdődne. Az általános képzés utolsó két éve ugyanakkor lehetőséget nyújtott a pályorientáció bevezetésére, vagyis az új szerkezet a korábbinál rugalmasabbá tette az általános képzés és a szakképzés illeszkedését.

A törvény előírásai szerint 9-10. osztályos általános képzés a korábbi 8 osztályos általános iskolákban és középfokú iskolákban egyaránt szervezhető volt. Az országos statisztikák és kutatási adataink (1) is azt mutatták, hogy a 9-10 osztályos általános képzést a legtöbb településen a szakmunkásképzők vállalták. A NAT bevezetéséhez kapcsolódó reform ezekben az iskolákban nemcsak az alkalmazott tanterveket változtatta meg, hanem a képzés egész struktúráját, az iskolák megszokott működési rendjét, és az ott dolgozó pedagógusok helyzetét is érintette.

Annak ellenére, hogy az 1997-es közvélemény kutatások szerint a NAT bevezetésével és az általános képzés meghosszabbításának szükségességével az iskolaigazgatók és a pedagógusok többsége egyetértett, a reform bevezetésének előkészítése illetve a reform megvalósításához szükséges feltételek biztosítása terén az oktatási intézményeknek számos nehézséggel kellett szembenézniük. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy az új oktatási kormányzat 2001-ben bevezette a különböző iskolatípusokra szabott kerettanterveket, ami újabb változások és újabb feladatok elé állította a szakmai iskolákat.

2001-ben folytatott kutatásunk célja az volt, hogy információkat gyűjtünk a tantervi és szerkezeti reformok bevezetéséről és elemezzük a reformok hatását az általános képzés és a szakképzés illeszkedésére (2).

A kutatás során a következő kérdésekre kerestünk választ:

- Milyen tárgyi feltételek mellett történt meg a 9-10. osztályok indítása.
- Hogyan sikerült biztosítani a reform személyi feltételeit, illetve milyen módon érintette a változás az iskolák tantestületeit.
- Milyen társadalmi rétegekből, milyen tanulmányi eredményekkel és milyen ambíciókkal jelentkeztek a gyerekek a 9. osztályokba, és hogyan történt a felvételük.
- Milyen színvonalon és milyen eredményességgel zajlott az elmúlt két évben tanulók 9-10 osztályos képzése.
- Milyen továbbtanulási perspektívákat nyújtott a meghosszabbított általános képzés az érintett tanulók számára.
- Mi a véleményük a pedagógusoknak az elmúlt évek tantervi és szerkezeti reformjairól.

A kutatást az Oktatáskutató Intézetben empirikus szociológiai módszerekkel végeztük el egy országos reprezentatív iskola-minta alapján, a 9-10. osztályokat beindító szakképző iskolák körében. A kutatáshoz szükséges információkat az alábbi módon gyűjtöttük össze:

- Kérdőíves adatfelvétel a 9-10. osztályos képzést folytató szakképző iskolák igazgatóinak körében (177 iskola).
- Interjú adatfelvétel egy kisebb mintán a 9-10. osztályok osztályfőnökeinek megkérdezésével (40 interjú).
- Kérdőíves adatfelvétel azoknak a tanulóknak a körében, akik 2001 őszén kezdték el a 10. osztályt (2039 tanuló).

A kutatás mintája

Az általános képzés és a szakképzés kapcsolatával foglalkozó elemzésünk egy olyan iskola-minta adatainak alapján készült, amelybe az országos arányokat megközelítően válogattuk be a szakmunkásképzést folytató középfokú iskolákat. A mintában 177 iskola szerepelt, és minden megye képviselve volt, Budapest országos arányának megfelelően 15%-kal (vagyis 27 iskolával).

A mintában szereplő iskolák megyék szerint

megye	minta N	minta%	országos%
Bp.	27	15,3	14,2
Baranya	12	6,8	3,3
Bács	7	4,0	5,4
Békés	8	4,5	6,0
Borsod	19	10,7	6,0
Csongrád	3	1,7	4,1
Fejér	5	2,8	3,8
Győr	7	4,0	6,0
Hajdú	6	3,4	4,9
Heves	9	5,1	3,3
Komárom	5	2,8	3,0
Nógrád	4	2,3	1,9
Pest	9	5,1	6,5
Somogy	9	5,1	4,6
Szabolcs	18	10,2	4,9
Szolnok	8	4,5	5,4
Tolna	6	3,4	3,5
Vas	5	2,8	3,8
Veszprém	6	3,4	5,7
Zala	4	2,3	3,5
összesen	177	100,0	100,0

OKTK, iskolai kérdőív, 2001
OM adatok, 1999

A minta településtípusra is reprezentatív, bár a vidéki iskolák között a kisebb városok iskolái az országos átlagnál valamivel nagyobb arányban szerepelnek.

A mintában szereplő iskolák települések szerint

település	minta N	minta %	országos %
Bp.	27	15,3	14,7
megyeszék.	47	26,6	31,3
város	63	35,6	53,9*
kisváros	40	22,6	
összesen	177	100,0	100,0

*Város és kisváros együtt
OKTK, iskolai kérdőív, 2001
OM adatok, 1999

A vizsgált iskolák többsége „vegyes” képzési profilú iskola. Valamennyi iskolában folyik 9-10. osztályos általános képzés és szakmunkásképzés. A vizsgált iskolák közel háromnegyed része emellett szakközépiskolai képzést is folytat, (Ebben a tekintetben mintánk megfelel az országos adatoknak, amelyek szerint 1999-ben Budapesten is és vidéken is 76% volt a szakközépiskolai képzést és szakmunkásképzést egymás mellett folytató iskolák aránya.), és az iskolák közel felében technikumi és a szakmunkásképzést kiegészítő szakközépiskolai osztályok is vannak. Mindezekon túl az iskolák egytizedében gimnáziumi képzés is folyik, és több, mint egyharmadában egyéb típusú (általában tanfolyami) képzés is.

A mintában szereplő iskolák képzési formák szerint (a válaszadók %-ában)

képzési forma	N	%
9-10. osztály	177	100,0
szakmunkásképzés	177	100,0
szakközépiskola	130	73,4
technikum	80	45,2
gimnázium	19	10,7
szakmunkások szakközépiskolája	84	47,5
egyéb	62	35,0
összesen	177	100,0

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A vizsgált iskolák több, mint felében főként ipari illetve építőipari szakmákat oktatnak, 28%-ukban a terciér ágazat (szolgáltatás, kereskedelem, vendéglátás) a domináns szakmai profil, és 18%-uk foglalkozik főként mezőgazdasági, élelmiszeripari és környezetvédelmi szakmák oktatásával. Budapestről az átlagosnál kevesebb ipari és több terciér ágazathoz tartozó iskola került be a mintába.

A mintában szereplő iskolák fő szakirányuk szerint

szakirány	település		összesen
	Bp.	vidék	
ipar	11 40,7%	85 57,0%	96 54,5%
mezőgazdaság	5 18,5%	26 17,4%	31 17,6%
tercier	11 40,7%	38 25,5%	49 27,8%
összes	27 100,0%	149 100,0%	176 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az iskolák helyzete

Iskolafenntartás

A vizsgált szakképző iskolák fele működik helyi önkormányzati fenntartásban, 37%-ukat megyei (vagy fővárosi) önkormányzat tartja fent, 13%-ukat pedig egyéb (alapítvány, egyház, stb.) intézmény.

Az iskolák fenntartói

fenntartó	N	%
helyi önkormányzat	89	50,3
megyei önkormányzat	65	36,7
egyéb	23	13,0
összesen	177	100,0

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az utóbbi 10 év alatt nagyon sok, főként kisvárosi szakképző iskola került át települési önkormányzat fenntartásából megyei fenntartásba. A változást a legtöbben pozitív irányúnak tartják, mert a kisvárosi önkormányzatokkal nehezebb volt megegyezni a finanszírozási problémákról, mint a megyékkel. Az utóbbi évek tendenciájának megfelelően. minél kisebb településen működik az iskola, annál gyakoribb, hogy megyei önkormányzat a fenntartója. Ugyancsak a kisvárosi iskolákra jellemző az is, hogy egyéb intézmények a fenntartóik.

Az iskolák fenntartói településtípus szerint

fenntartó	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
helyi önkormányzat	2 7,4%	36 76,6%	35 55,6%	16 40,0%	89 50,3%
megyei önkormányzat	22 81,5%	4 8,5%	22 34,9%	17 42,5%	65 36,7%
egyéb	3 11,1%	7 14,9%	6 9,5%	7 17,5%	23 13,0%
összesen	27 100,0%	47 100,0%	63 100,0%	40 100,0%	177 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Annak ellenére, hogy az oktatásra fordított pénzt szinte mindenki kevesli, a fenntartókkal való kapcsolat kiegyensúlyozottnak mondható. A legsúlyosabb finanszírozási problémát a pedagógusok abban látják, hogy a jelenlegi finanszírozási feltételek mellett nincsen mód arra, hogy kis csoportban oktassák a hátrányos helyzetű gyerekeket.

Az iskolák tanulóinak belső arányai csak az egyéb fenntartású intézmények esetében térnek el az átlagtól, amennyiben ezeknek az intézményeknek a tanulói között az átlagosnál kevesebb az érettségit adó képzésben résztvevő tanuló.

**A tanulók belső arányai az iskolák fenntartói szerint
(az összes tanuló %-ában)**

fenntartó	9-10. osztályos arány	összes szakmunkás arány %	összes középiskolás arány %
helyi önkormányzat	43,36	29,40	27,24
megyei önkormányzat	47,53	25,97	26,51
egyéb	54,95	26,47	18,58
összesen	46,40	27,76	25,84
N	177	177	177

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az utóbbi három évben az intézmények több, mint felében sor került a képzési formák és a szakmai profil átalakítására, egytizedük esetében valamilyen takarékosági intézkedésre (pedagógus elbocsátás, intézmény összevonás, stb.), 7%-uk (főként kisebb települések iskolái) esetében pedig az iskolafenntartásról mondott le a korábbi fenntartó (többnyire a helyi önkormányzat).

**Milyen változások történtek az iskolában az utóbbi három évben
(a válaszadók %-ában)**

változás	N	%
képzési szerkezet	74	42,5
szakmai profil	82	47,1
pedagógusok elbocsátása	14	8,0
pedagógusok nyugdíjazása	17	9,8
iskolafenntartás	10	5,7
iskola összevonása	16	9,2
összesen	177	100,0

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az elmúlt három év takarékosági intézkedései nem hozhatók kapcsolatba az iskolák tanulói összetételével. Az adatokból úgy tűnik, hogy a pedagógus elbocsátások és az iskolafenntartó változások elsősorban azokat az iskolákat érintették, amelyek középiskolai képzést folytatnak nagyobb arányban, az intézmény összevonások pedig azokat, ahol a szakmunkásképzés a domináns képzési forma.

A tanulók belső arányai a takarékosági intézkedések által érintett iskolákban (az összes tanuló %-ában)

változás	9-10. osztályos arány	összes szakmunkás arány %	összes középiskolás arány %
pedagógusok elbocsátása	49,308	22,773	27,919
iskola összevonás	42,127	32,319	25,554
iskolafenntartás átruházás	53,424	17,097	29,479
összesen	46,331	27,814	25,855
N	174	174	174

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Eredetileg valamennyi vizsgált iskola szakmunkásképző volt, abból nőttek ki a szakközépiskolai, technikusi és esetleg gimnáziumi osztályok. A képzési formák bővülésével a szakmai profil is szinte mindenütt átalakult. Az ipari és a mezőgazdasági szakmákat először csak kiegészítették a szolgáltatóiparhoz és a terciér ágazathoz tartozó szakmák, később viszont helyenként ezek vették át a domináns szerepet a képzésben.

Az iskolák többségének legfőbb célja jelenleg a munkapiaci igényeknek való megfelelés és az ehhez szükséges rugalmas képzési profil és szakmaszerkezet kialakítása. Igyekeznek rugalmasan alkalmazkodni a munkapiaci és az ezt követő szülői igényekhez. Ez az intézményi magatartás a legtöbb esetben célravezető. Jóformán egyetlen olyan iskolát sem találunk, ahol létszámgondok lennének. Sőt, éppen ellenkezőleg bőséges jelentkező létszámról és magas (40 fős) osztálylétszámokról is beszámoltak a pedagógusok.

A létszámgondok megoldása helyenként annak volt köszönhető, hogy az elmúlt években összevontak néhány olyan középfokú iskolát, ahol jelentősen csökkent a gyerekek száma. Ezekből az iskolákból vegyes képzési profilú (gimnázium, szakközépiskola, szakiskola) és vegyes szakmai profilú, integrált intézmények születtek. Bár minden iskolában jellemző, hogy az utóbbi években emelkedett a hátrányos helyzetű tanulók aránya, csak az egyházi fenntartású Kolping szakiskolák jelölik meg fő feladatukként a hátrányos helyzetű tanulók oktatását, és ők alkalmaznak ennek a célnak megfelelő pedagógiai módszereket és eljárásokat.

Tárgyi feltételek

Az igazgatók szerint a vizsgált szakképző iskolák 39%-ának az iskola-épülete szorul felújításra, 32%-uk közepesen karbantartott, és 29%-uk van jó állapotban. A legkevesebb megfelelő állapotú iskolaépület Budapesten található.

Az iskolák épületeinek állapota településtípus szerint

állapot	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
felújításra szorul	11 40,7%	20 42,6%	26 41,3%	12 30,0%	69 39,0%
közepesen karbantartott	10 37,0%	14 29,8%	19 30,2%	14 35,0%	57 32,2%
jól karbantartott	6 22,2%	13 27,7%	18 28,6%	14 35,0%	51 28,8%
összesen	27 100,0%	47 100,0%	63 100,0%	40 100,0%	177 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az iskolai kérdőívek adatai szerint a helyi önkormányzatok fenntartásában működő iskolák épületei vannak a legrosszabb állapotban, és az egyházi illetve alapítványi iskolák épületei a legjobb állapotúak. A tanulói összetétel és az iskolák állapota között nem találtunk összefüggést.

Az iskolák épületeinek állapota fenntartók szerint

állapot	fenntartó			összesen
	helyi önkormányzat	megyei önkormányzat	egyéb	
felújításra szorul	39 43,8%	22 33,8%	8 34,8%	69 39,0%
közepesen karbantartott	27 30,3%	24 36,9%	6 26,1%	57 32,2%
jól karbantartott	23 25,8%	19 29,2%	9 39,1%	51 28,8%
összesen	89 100,0%	65 100,0%	23 100,0%	177 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A vizsgált szakképző iskolákban átlagosan 17 tanterem, 5 szaktanterem, 3 számítógép-terem, 4 kiscsoportos oktatásra használható terem és 5

tanműhely van. Településtípusok szerint mindössze annyi eltérést tapasztaltunk, hogy a kisvárosi iskolákban az átlagosnál kevesebb a szaktanterem és kevesebb a számítógépes terem száma is. Az egyéb (egyházi, alapítványi) fenntartók által működtetett iskolák pedig valamennyi tanteremfajta tekintetében rosszabbul ellátottak, mint azok, amelyek önkormányzati fenntartásban működnek.

Az iskolák tantermeinek száma településtípus és fenntartók szerint

	hagyományos terem	szakterem	számítógépterem	kiscsoportos terem	tanműhely
település					
Bp.	15,19	5,25	2,78	3,64	4,24
megyeszék.	21,42	6,20	4,52	4,41	5,39
város	16,94	4,62	2,93	5,18	5,97
kisváros	12,63	4,82	1,97	3,67	5,08
fenntartó					
helyi önkormányzat	18,98	5,19	3,79	4,69	5,18
megyei önkormányzat	17,11	5,59	2,84	4,71	5,95
egyéb	8,24	3,77	1,41	2,24	4,20
összesen	16,96	5,20	3,13	4,42	5,35
N	169	145	170	149	163

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A vizsgált szakképző iskolákban egy tanteremben átlagosan 26 gyerek tanul. Az átlagnál kevesebb tanuló jut egy tanteremre a budapesti iskolákban, és az átlagnál több a megyeszékhelyi iskolákban. Az egy tanteremre jutó tanulók száma, a tanulók összetételével nem mutatott összefüggést.

Egy tanteremre jutó tanulók aránya településtípus szerint

település	átlag	N	Std. Deviation
Bp.	24,89	26	11,33
megyeszék.	28,65	45	12,29
város	25,57	62	9,08
kisváros	24,43	38	12,04
összesen	26,02	171	11,04

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az iskolák 31%-ában nincs ebédlő, 19%-ukban nincs tornaterem, 8%-ukban nincs könyvtár, és 4%-ukban nincs számítógépes terem. A felsoroltak közül a tanulók összetételével a könyvtár és a tornaterem hiánya mutatott összefüggést. Ahol nincs könyvtár, ott az átlagos 26%-al szemben

mindössze 14%, és ahol nincs tornaterem, ott mindössze 19% az érettségit adó képzésben résztvevő tanulók aránya, vagyis a könyvtárat és a tornatermet leggyakrabban a szakmunkástanulóknak kell nélkülözniük.

Finanszírozás

A vizsgált szakképző iskolákban 2001-ben évente átlagosan 337 197 Ft-ot költöttek egy tanulóra. Az egy tanulóra eső költség a legnagyobb létszámú megyeszékhelyi iskolákban volt a legalacsonyabb, és a kis létszámú kisvárosi iskolákban a legmagasabb. Megkérdeztük a szakképző iskolák igazgatóitól azt is, hogy mennyi pénzzel kellene kiegészíteni az iskolák támogatását ahhoz, hogy megfelelő színvonalon folytathassák munkájukat. A válaszok szerint átlagosan 120%-os kiegészítésre lenne szükség. Azokban az iskolákban lenne szükség a legmagasabb kiegészítésre, amelyek most is a legtöbbet költik egy tanulóra, vagyis az átlagosnál több kiegészítést igényelnének a kis létszámú kisvárosi iskolák, és az átlagosnál kevesebbet a budapesti és a városi iskolák.

Egy tanulóra eső jelenlegi és szükséges költség településtípus szerint

költségek	település	költség		
jelenlegi		átlag Ft	N	Std. Deviation
	Bp.	326,892	18	80,984
	megyeszék.	260,863	37	114,439
	város	342,562	56	272,033
	kisváros	410,425	37	363,323
	összesen	337,197	148	258,498
szükséges kiegészítés a jelenlegi költség %-ában			N	Std. Deviation
	Bp.	113,507	13	72,155
	megyeszék.	124,490	33	131,873
	város	114,241	51	42,727
	kisváros	130,187	34	63,855
	összesen	120,889	131	80,915

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az egy tanulóra fordított éves költség azokban a szakképző iskolákban volt az átlagosnál magasabb, ahol a tanulók között a szakmunkástanulók voltak többségben, és ott volt az átlagnál alacsonyabb, ahol főként középiskolai képzést folytattak. Ennek ellenére az igazgatók szerint kiegészítő támogatásra ott lenne még nagyobb mértékben szükség, ahol a domináns képzési forma a szakmunkásképzés.

Egy tanulóra eső jelenlegi és szükséges költség a tanulók összetétele szerint

költség	tanulói összetétel	átlag Ft	N	Std. Deviation
jelenlegi				
	nincs közép	348,170	26	245,435
	több szmk	351,001	52	292,851
	több közép	322,867	70	238,214
	összesen	337,197	148	258,498
szükséges kiegészítés a jelenlegi költség %-ában				
	nincs közép	124,695	22	64,572
	több szmk	135,947	44	112,709
	több közép	109,407	65	55,686
	összesen	120,889	131	80,915

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

2001-ben az iskolák 81%-a kapta meg a költségvetésből a gyereklét-szám után járó fejkvóta teljes összegét az önkormányzattól. Az átlagnál kevesebben kapták meg ezt az összeget a budapesti iskolák közül, és az átlagnál többen a kisvárosi iskolák közül.

Megkapja-e az iskola a fejkvóta teljes összegét településtípus szerint

fejkvóta	település				összesen
	Bp.	megyeszék..	város	kisváros	
igen	15 75,0%	35 81,4%	49 79,0%	32 86,5%	131 80,9%
nem	5 25,0%	8 18,6%	13 21,0%	5 13,5%	31 19,1%
összesen	20 100,0%	43 100,0%	62 100,0%	37 100,0%	162 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Azokban az iskolákban, amelyek nem kapták meg a teljes költségvetési támogatást, évente 40 ezer Ft-tal kevesebb pénz jutott egy tanulóra. Az adatok szerint az átlagosnál ritkábban kapták meg ezt az összeget a kisebb létszámú iskolák, és azok, amelyekben több szakmunkástanulót oktatnak.

Megkapja-e az iskola a fejkvóta teljes összegét a tanulók belső aránya szerint

megkapja-e a teljes fejkvótát	összes tanulólétszám	összes szakmunkás arány	összes középiskolás arány	egy tanulóra eső költség
igen	681,23	27,819	26,248	340,469
nem	712,68	29,611	24,681	300,012
összesen	687,29	28,162	25,948	332,435
N	161	162	162	141

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Amikor azt kérdeztük, hogy mire nem jut elég pénz jelenleg az iskola költségvetéséből, az igazgatók több, mint négyötöde kevesellte a pénzt az épületek felújítására, több mint kétharmaduk szociális célokra, és majdnem kétharmaduk a technikai berendezések fejlesztésére. Az igazgatók több mint fele tapasztalja, hogy kevés a pénz az oktatás minőségének fejlesztésére, és egyötödük szerint már az intézmény alapműködésének biztosítására sem jut elegendő. Településtípusonként a budapesti és a kisvárosi iskolák között mutatkozik a legnagyobb különbség az utóbbiak rovására.

Mire nem jut elég pénz az iskola költségvetéséből (a válaszadók %-ában)

feladat	település				összesen
	Bp.	megyeszék..	város	kisváros	
alapműködés	24,0%	22,2%	16,1%	23,1%	20,5%
épület-felújítás	72,0%	86,7%	91,9%	74,4%	83,6%
technikai fejlesztés	44,0%	68,9%	64,5%	61,5%	62,0%
az oktatás minősége	44,0%	55,6%	54,8%	46,2%	51,5%
szociális célok	48,0%	80,0%	59,7%	69,2%	65,5%
N	25	45	62	39	171

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az igazgatók közül mindössze 12% volt elégedett az iskola finanszírozásával. Közel kétharmaduk kifogásolta a központi támogatás mértékét, több, mint egyharmaduk kevesellte az önkormányzati támogatást, 29%-uk kifogásolta a támogatások kiszámíthatatlanságát, 8%-uk pedig minden tekintetben elégedetlennek mutatkozott. Valamennyi szempontból elégedetlenebbek voltak az átlagnál a megyeszékhelyeken működő szakképző iskolák igazgatói.

Az igazgatók elégedettsége településtípus szerint (a válaszadók %-ában)

elégedettség	település				össze- sen
	Bp.	megye- szék.	város	kisváros	
elégedett	8,0%	4,5%	14,5%	17,9%	11,8%
elégedetlen a központi támogatással	56,0%	70,5%	61,3%	53,8%	61,2%
elégedetlen az ök. támogatással	16,0%	38,6%	43,5%	17,9%	32,4%
elégedetlen a bizonytalanság miatt	28,0%	34,1%	24,2%	25,6%	27,6%
teljesen elégedetlen	4,0%	13,6%	4,8%	7,7%	7,6%
N	25	44	62	39	170

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Tantestület

A vizsgált iskolák tantestületeinek átlagos létszáma 2001-ben 59 fő volt. A megyei szakképző iskolákban dolgoztak a legnagyobb (átlagosan 76 fős), a kisvárosiakban pedig a legkisebb (átlagosan 39 fős) tantestületek. Az egy tanárra eső tanulólétszám a vizsgált iskolákban átlagosan 12 fő volt. Ebben a tekintetben csak a budapesti iskolák tértek el az átlagtól, ahol egy tanárra 10 diák jutott.

A tantestületeken belül a legnagyobb csoport (átlagosan 87%) a főállású tanároké, ezt követi az óraadó tanárok (8%), és a szerződésesek (5%) csoportja. A tantestületek összetételében településtípusonként annyi eltérést tapasztalunk, hogy Budapesten az átlagosnál több (8%) szerződéses tanárt, a megyeszékhelyeken pedig az átlagosnál több óraadó tanárt (12%) foglalkoztatnak.

A tantestületek létszáma szoros összefüggést mutatott a tanulók összetételével, amennyiben az átlagosnál lényegesen kisebbek voltak azok a tantestületek, ahol csak szakmunkásképzés folyik, és az átlagosnál nagyobbak azok, ahol a fő profil a középiskolai képzés. Hasonló eltérés volt tapasztalható a tantestületek összetételében is. Azokban az iskolákban foglalkoztatják a legtöbb óraadó tanárt, ahol kizárólag szakmunkásképzést folytatnak. És ugyanezek az iskolák vannak a leginkább kedvező helyzetben az egy tanárra eső tanulólétszámot tekintve is.

A tantestületek belső arányai egyéb jellemzőik szerint

jellemzők	összes tanár száma	főállású arány %	szerződéses arány %	óraadó arány %	egy tanárra eső tanulószám
település					
Bp.	60,50	84,28	7,92	7,81	10,03
megyeszék.	76,12	84,68	3,06	12,27	11,76
város	59,39	89,73	4,29	5,98	12,35
kisváros	39,24	88,37	5,36	6,27	12,15
képzési formák					
nincs közép	29,24	83,39	3,23	13,38	9,68
több szmk	56,11	88,90	5,03	6,07	11,70
több közép	70,29	87,39	5,05	7,55	12,52
összesen	59,16	87,28	4,76	7,96	11,82
N	161	161	161	161	160

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az általános képzés meghosszabbítása a szakképző iskolák tantestületeinek összetételében jelentős változást hozott. A tantestületek legnagyobb csoportja ma már a közismereti tanároké (47%), és a korábban legnagyobb létszámot kitevő szakelméleti tanárok csoportja átlagosan 27%-ra zsugorodott. Ezután a szakmai gyakorlati tanárok következnek 18%-kal, és végül a nyelvtanárok 10%-kal. Településtípusonként annyi eltérés érzékelhető, hogy minél kisebb településen működik az iskola, annál népesebb a szakmai gyakorlati tanárok csoportja.

A tantestületek összetétele elsősorban a tanulók összetételéhez, illetve az iskolák képzési formáihoz igazodik. Azokban az iskolákban, ahol kizárólag szakmunkásképzést folytatnak, az átlagnál kisebb a közismereti tanárok és a nyelvtanárok aránya és az átlagosnál nagyobb a szakmai gyakorlati tanároké. Az általános képzés meghosszabbítása következtében azonban 45%-kal már ezekben az iskolákban is a közismereti tanárok csoportja dominálja a tantestületeket.

A tantestületek belső arányai egyéb jellemzőik szerint

jellemzők	közismereti arány %	nyelvtanár arány %	szakelméleti arány %	szakgyakorlati arány %
település				
Bp.	45,380	10,273	27,153	14,814
megyeszék.	45,771	10,195	24,045	17,447
város	48,089	11,034	30,556	15,213
kisváros	45,910	9,980	26,522	23,111
képzési formák				
nincs közép	44,854	6,184	25,241	23,414
több szmk	46,386	11,161	28,491	18,088
több közép	47,207	11,374	27,336	15,397
összesen	46,566	10,454	27,398	17,554
N	161	171	161	169

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A korábban egységes és stabil tantestületek az óraadó tanárok számának fokozatos növekedésével fellazultak, több az átmenetileg foglalkoztatott tanár is, főként a nyelvtanárok és a szakmai tanárok között, akik két jobban fizető állás között, átmeneti megoldásként vállalják a tanítást. 2001-ben a szakképző iskolák tantestületeiben összesen 8% volt az óraadóként alkalmazott tanárok aránya. Az átlagosnál több tanárt alkalmaztak óraadóként a nyelvtanárok (13%) és a szakelméleti tanárok (13%) közül. Az óraadó tanárok alkalmazásában főként a budapesti iskolák tértek el az átlagtól, amennyiben itt ritkább volt a közismereti és a szakelméleti tanárok óraadóként való alkalmazása, és még az átlagosnál is gyakoribb volt, hogy a nyelvtanárok csak óraadóként jártak be az iskolákba.

Az iskolákban alkalmazott óraadók aránya szoros összefüggést mutatott a tanulók összetételével is, vagyis minél kevesebb volt a középiskolás tanuló az iskolákban, annál több volt az óraadó tanár. Azokban az iskolákban, ahol csak szakmunkásképzést folytatnak, a nyelvtanárok közel egy-negyede (24%), a szakmai gyakorlati tanárok 16%-a, de még a közismereti és szakelméleti tanárok 14%-a is csak óraadóként kötődött az iskolához.

Az óraadó tanárok aránya az iskolák egyéb jellemzői szerint

jellemzők	óraadó közismereti arány %	óraadó nyelvtanár arány %	óraadó szakelméleti arány %	óraadó szakgyakorlati arány %
település				
Bp.	6,765	14,015	7,255	5,97
megyeszékh.	10,873	11,285	14,397	9,38
város	8,669	12,687	13,977	8,71
kisváros	11,972	13,158	13,571	3,89
képzési formák				
nincs közép	14,387	24,479	13,851	15,73
több szmk	9,164	12,209	13,008	3,93
több közép	8,396	8,582	12,619	6,57
összesen	9,703	12,624	12,952	7,38
N	175	177	174	177

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az általános képzés meghosszabbításával, illetve a közismereti tanárok számának gyarapodásával a szakképző iskolák tantestületei is „elnőiesedtek”, 2001-ben már a tantestületek fele női tanárokból állt. A pedagógusok szerint ez nem kedvezett az iskolák fegyelmi helyzetének, mert a többségükben fiúkat oktató iskolákban a pedagógusnőknek nincs megfelelő tekintélyük és gondjuk van a fegyelmezéssel.

A legtöbb női tanárt a nyelvtanárok (72%) és a közismereti tanárok (54%) között találtuk, a szakmai tanárok összetétele továbbra is a szakmákhoz igazodott. A szakelméleti tanárok 35%-a és a szakmai gyakorlati oktatók 30%-a volt nő. Településtípusonként annyi eltérést tapasztaltunk, hogy a budapesti tantestületekben az átlagosnál kevesebb volt a női nyelvtanár, a kisvárosi iskolákban pedig a közismereti tanárok között volt kevesebb a női tanár. Karakteres összefüggést tapasztaltunk a tantestületek nemek szerinti összetétele és a tanulói összetétel között. Azokban az iskolákban, ahol nem folytattak középiskolai képzést összességében is, és valamennyi tanár csoportban is, alacsonyabb volt a női tanárok aránya.

A női tanárok aránya az iskolák egyéb jellemzői szerint

jellemzők	összes női tanár arány %	női közismereti arány %	női nyelvtanár arány %	női szakelméleti arány %	női szakgyakorlati arány %
település					
Bp.	52,026	58,578	55,761	34,597	25,657
megyeszékh.	49,893	54,011	65,888	41,024	31,203
város	49,844	58,191	81,747	34,005	31,729
kisváros	48,277	46,383	76,517	31,541	31,000
képzési formák					
nincs közép	45,124	49,519	56,510	30,489	27,086
több szmk.	50,550	53,871	80,820	32,708	31,824
több közép	51,086	56,647	72,704	38,735	30,881
összesen	49,836	54,500	72,390	35,386	30,499
N	177	174	177	174	177

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A vizsgált szakmai iskolák tanárainak egyharmada (34%) rendelkezett egyetemi végzettséggel. Az egyetemi végzettségűek nagyon különböző súllyal szerepeltek az egyes tanár-csoportokon belül. A közismereti tanároknak a fele, a nyelvtanároknak közel egyharmada és a szakelméleti tanároknak több, mint egynegyede rendelkezett egyetemi diplomával. A szakmai gyakorlati tanárok között azonban csak 6% volt az arányuk. Igen jelentős különbségek mutatkoztak településtípusonként is. Valamennyi tanár-csoportban jellemző volt, hogy minél nagyobb településen működik az iskola, annál magasabb az egyetemest végzettek aránya.

Ugyancsak jelentős különbségeket tapasztaltunk az iskolák tanulóinak összetétele és a tanárok iskolai végzettsége között. Valamennyi tanár-csoportban az átlagosnál lényegesen kevesebb volt az egyetemi végzettségű tanár azokban az iskolákban, ahova csak szaktanulókat juttatnak.

Az egyetemet végzett tanárok aránya az iskolák egyéb jellemzői szerint

jellemzők	egyetem közismereti arány %	egyetem nyelv-tanár arány %	egyetem szak-elméleti összes %	egyetem szak-gyak. összes %
település				
Bp.	58,064	44,713	35,931	13,197
megyeszék.	50,408	35,182	30,231	3,189
város	51,673	27,278	25,218	5,365
kisváros	39,279	28,507	25,312	4,152
képzési formák				
nincs közép	23,011	28,646	21,179	7,006
több szmk	46,059	27,637	23,818	5,297
több közép	61,384	36,678	33,601	5,501
összesen	49,511	32,314	28,205	5,708
N	177	177	177	177

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A fluktuáció a nyelvtanárok, az informatika tanárok és a szakmai tanárok között volt a leggyakoribb, akiknek a tudása a munkapiacra, illetve a magánszektorban jól eladható. Ők általában többszörös fizetésekért hagyják ott a tanítást. 2001-ben a vizsgált szakmai iskolák tantestületeiből átlagosan 2 közismereti tanár és egy-egy nyelvtanár, szakelméleti, és szakmai gyakorlati tanár hiányzott. Településtípusonként annyi eltérést tapasztaltunk, hogy a nagyvárosokban (Budapesten és a megyeszékhelyeken) valamennyi tanár-csoportból alacsonyabb volt a hiányzó tanárok aránya.

A hiányzó tanárok aránya településtípus szerint

település	hiányzó köz- ismereti arány %	hiányzó nyelv-tanár arány %	hiányzó szak-elméleti arány %	hiányzó szak-gyakorlati arány %
Bp.	1,506	1,239	1,504	0,354
megyeszék.	2,063	0,739	1,331	0,637
város	3,393	1,890	1,519	0,944
kisváros	2,152	1,394	1,678	0,442
összesen	2,496	1,379	1,502	0,666
N	162	165	165	172

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A szakmai iskolákban is évek óta komoly gondot jelent, hogy a tanároknak olyan kevés a fizetésük, hogy mindenféle mellékállásokat kell vállalniuk a tanítás mellett, ami rontja iskolai munkájuk minőségét. Éppen ezért a

szakképző iskolák pedagógusai között is sok a nyugdíjas korú (mert ők már máshol nem tudnak elhelyezkedni), és kevés a fiatal tanár. A tanárok munkájában a fő hangsúly az oktatáson van, a több energiát igénylő nevelési feladatok háttérbe szorulnak, mert a mellékállásokkal elfoglalt tanároknak erre már nem jut idejük és energiájuk.

Igazgatók

A szakmai iskolákat általában több személyből (igazgató, igazgatóhelyettesek, gazdasági igazgató, stb.) álló vezetői team-ek irányítják. Ennek ellenére az igazgatóknak megkülönböztetetten nagy szerepük van az iskolák életében. 2001-ben a vizsgált szakmai iskolák igazgatóinak átlagéletkora 52 év volt. Életkoruk sem településtípusonként sem a tanuló-összetétel szerint nem különbözött. Átlagosan 7 éve igazgatják iskoláikat, vagyis második ciklusukat töltik vezető pozícióban. Kinevezését megelőzően az igazgatók közel fele ugyanebben az iskolában volt igazgatóhelyettes, egyharmaduk pedig tanárként dolgozott ugyanitt.

Az igazgatók korábbi foglalkozása

foglalkozás	N	%
ugyanitt igh.	80	46,0
ugyanitt tanár	59	33,9
más iskolában ig.	3	1,7
más iskolában igh.	2	1,1
más iskolában tanár	14	8,0
nem iskolában dolgozott	16	9,2
összesen	174	100,0

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A vizsgált szakképző iskolák igazgatóinak közel háromnegyede férfi, vagyis az „elnőiesedés” jelenleg csak a tantestületeket jellemzi (ahol 50%-os a nők aránya). A legtöbb női igazgatót Budapesten találtuk, és azt tapasztaltuk, hogy minél kisebb településen van az iskola, annál valószínűbb, hogy férfi az igazgatója.

Az igazgató neme településtípus szerint

neme	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
férfi	17 65,4%	34 72,3%	49 77,8%	30 75,0%	130 73,9%
nő	9 34,6%	13 27,7%	14 22,2%	10 25,0%	46 26,1%
összesen	26 100,0%	47 100,0%	63 100,0%	40 100,0%	176 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az igazgatók neme nemcsak az iskolák településével, hanem tanulói összetételével (presztízsével) is összefügg. Az átlagosnál több női igazgatót (44%) találtunk azoknak az iskoláknak az élén, amelyekben csak szakmunkásképzés folyik.

Az igazgató neme a tanulók összetétele szerint

neme	nincs közép	több szakmunkás	több közép	összes
férfi	18 56,3%	45 80,4%	67 76,1%	130 73,9%
nő	14 43,8%	11 19,6%	21 23,9%	46 26,1%
összes	32 100,0%	56 100,0%	88 100,0%	176 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az igazgatók több, mint négyötöde (85%) egyetemi végzettséggel rendelkezik. A legtöbb egyetemi végzettségű igazgatót a közepes nagyságú települések (megyeszékhelyek, városok) iskoláiban találtuk.

Az igazgatók legmagasabb iskolai végzettsége településtípus szerint

iskolai végzettsége	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
egyetem	19 73,1%	42 91,3%	57 90,5%	30 75,0%	148 84,6%
főiskola	7 26,9%	4 8,7%	6 9,5%	10 25,0%	27 15,4%
összes	26 100,0%	46 100,0%	63 100,0%	40 100,0%	175 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Nemcsak a pedagógusok, hanem az igazgatók iskolai végzettsége is szorosan illeszkedett az iskolák képzési szerkezetéhez illetve tanulói összetételéhez. Minél több a középiskolai tanuló az iskolában, annál valószínűbb, hogy egyetemi végzettségű az igazgató. Azokban az iskolákban, ahol nem folyt középiskolai képzés, az igazgatók közel fele (42%) csak főiskolai végzettséggel rendelkezett.

Az igazgatók legmagasabb iskolai végzettsége a tanulók összetétele szerint

iskolai végzettsége	tanulói arány			összesen
	nincs közép	több szmk	több közép	
egyetem	18 58,1%	48 85,7%	82 93,2%	148 84,6%
főiskola	13 41,9%	8 14,3%	6 6,8%	27 15,4%
összes	31 100,0%	56 100,0%	88 100,0%	175 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Valószínűleg az általános képzés meghosszabbításával illetve a tanszülekek átalakulásával függ össze, hogy a szakképző iskolák igazgatóinak képzettség szerinti összetétele is megváltozott. Míg korábban az igazgatók között többségben voltak a szakmai tanárok, jelenleg alig több, mint az iskolák egyharmadát (35%) vezeti szakmai tanár. Ezzel szemben a természettudományi szakos igazgatók aránya 43%. Településtípusok szerint annyi eltérést tapasztalunk, hogy Budapesten az átlagosnál is több a közismereti (főként természettudományi szakos) tanár az igazgatók között.

Az igazgatók szakja településtípus szerint

igazgató szakja	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
humán	6 23,1%	8 17,4%	9 14,3%	5 12,5%	28 16,0%
természettudomány	16 61,5%	20 43,5%	24 38,1%	15 37,5%	75 42,9%
szakma	3 11,5%	16 34,8%	27 42,9%	15 37,5%	61 34,9%
egyéb	1 3,8%	2 4,3%	3 4,8%	5 12,5%	11 6,3%
összes	26 100,0%	46 100,0%	63 100,0%	40 100,0%	175 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Azt tapasztaltuk, hogy a pedagógusok szemében az igazgató megítélésének egyik szempontja az, hogy van-e szakmai kompetenciája, vannak-e elképzelései az iskolával, az iskola fejlesztésével és a gyerekek oktatásával és nevelésével kapcsolatban. A másik szempont az iskola anyagi helyzetének menedzselése, vagyis az, hogy milyen eredménnyel képes az igazgató pénzt szerezni (kihajtani a fenntartótól, pályázni, stb.), amivel enyhíthetők a tanárok alacsony fizetései és az iskola fenntartásának gondjai. A harmadik szempont az igazgató vezetési stílusa: mennyire demokratikus, mennyi beleszólást enged az intézmény vezetésébe, mennyire hagyja önállóan dolgozni a tanárokat, és mennyire szól bele a munkájukba, illetve képes-e az ellenőrző funkciókat úgy ellátni, hogy az ne legyen kényelmetlen a tanárok számára.

Az igazgató vezetői értékelése ennek a három szempontnak az alapján történik oly módon, hogy a három dimenzió egy-egy skálát jelent. Természetesen nincsenek tökéletes vezetők, vagyis az igazgatók a három szempontból a skálák különböző pontjain helyezkednek el. A skálák pontértékei azonban összeadódnak, tehát előfordulhat, hogy egy-egy vezető értékelésénél a sikeres menedzseri képességek kompenzálják a gyengébb szakmai kompetenciát, a kevésbé demokratikus vezetői stílust, vagy fordítva.

Az iskolavezetés és a tanárok közötti konfliktusok forrásai legtöbbször a következők:

- Ki, mennyi pénzt (jutalmat, bérpótlékot, stb.) kap, tehát mennyire ismerik el a munkáját.
- Ki, mennyi órát illetve túlórárt kap, ami közvetetten szintén bérnövekedést jelent.
- Ki, milyen továbbtanulási támogatást kap, amitől a perspektívái javulhatnak.

Az iskolai menedzsment sikeressége nagy mértékben függ a fenntartóval való kapcsolat minőségétől. Miután az önkormányzati hozzájárulás mértéke helyben dől el, nagy különbségek adódnak aszerint, hogy az igazgató milyen kapcsolatot tud kialakítani az iskola fenntartójával. Azokon a településeken, ahol az igazgató (vagy az iskola vezetői közül valaki) a fenntartó önkormányzat testületének tagja (vagy esetleg a régi igazgatóból lett polgármester, vagy alpolgármester), határozottan több támogatásra számíthat, mint ahol (esetleg politikai nézetkülönbségek miatt) nem jó a kapcsolat a polgármester és az igazgató között. Előfordul, hogy az iskolák fenntartójának változása is összefügg az igazgató és a helyi önkormányzat megromlott kapcsolatával, vagyis nemcsak azért kerül át az iskola a kisvárostól a megyéhez, mert a kisváros anyagi lehetőségeit meghaladják a fenntartási költségek, hanem azért is, mert nem elég jó a kapcsolat az iskolavezetés és a város vezetése között.

A tanulók helyzete

Felvételi eljárás

A szakképző iskolákban jelenleg az a gyakorlat, hogy a 9-10. osztályokba minden jelentkezőt felvesznek, sőt még évközben is felvesznek más iskolákból „kikopott” (illetve ott meg nem felelő) gyerekeket. Ennek a „liberális” felvételi rendszernek a legtöbb esetben az az oka, hogy a szakképző iskolák ún. „befogadó” iskoláknak számítanak az adott településen, akiknek fenntartói utasításra fel kell venni a 16 éves korukig tanuló gyerekeket. A szakképző osztályokat ritkán jelölik meg a gyerekek első helyen a jelentkezési lapokon, mert ha csak lehet érettségit adó osztályokba szeretnének bekerülni. A létszám biztosítása érdekében a szakmunkásképzők többsége ott húzza meg a határt, hogy aki 8.-ban bukott azt nem veszi fel, de egyébként minden jelentkező előtt kinyitja a kapuit. A szakmunkásképzős osztályokba jelentkezőknél csak az általános bizonyítvány alapján döntenek. De ahogy az egyik osztályfőnök fogalmazott: „Hogy mit takar az a 2-es azt csak akkor tudjuk meg, amikor már itt van a gyerek.”

A szakmunkásképzésre előkészítő 9. osztályokkal szemben a szakközépiskolai osztályokba jelentkezőket az iskolák igyekeznek megszüntetni. Részben azzal, hogy tanulmányi eredményekhez kötik a felvételt, részben pedig azzal, hogy felvételi beszélgetéseket folytatnak, aminek az a lényege, hogy a gyenge tanulók szüleit megpróbálják lebeszélni arról, hogy szakközépiskolai osztályokba írassák gyerekeiket. Van olyan szakképző iskola is, amelyik minden jelentkezővel írásbeli tesztet írat, és aki gyengébb eredményt ér el, azt szakképző osztályba irányítja.

Az iskolák több, mint feléből álltak rendelkezésünkre információk az elmúlt négy év felvételi adataira vonatkozóan. Az adatok szerint a szakmunkásképzős és az általánosan képző osztályokba lehetett legkönnyebben bejutni, ezután a szakközépiskolai osztályok következtek, és a gimnáziumi osztályok esetében alkalmazták a legszigorúbb felvételi eljárásokat.

Részben a demográfiai helyzet (az általános iskolákból kikerülő alacsony létszámú évfázatok), és a középiskolák (gimnáziumok és magasabb presztízsű szakközépiskolák) ehhez igazított csökkenő felvételi követelményei, részben pedig a szakképző iskolák népszerűségének csökkenése magyarázza, hogy 2001-ben a vizsgált szakképző iskolák 9. osztályaiba már kifejezetten gyenge általános iskolai eredménnyel (átlagosan 2.7-es átlaggal) vették fel a tanulókat. A tanulmányi eredményekben településtípusonként nem voltak jelentős különbségek. Az átlagok mindössze egy

tizeddel voltak jobbak Budapesten, és egy tizeddel gyengébbek a kisvárosi iskolákban. Hogy milyen felkészültségű és képességű gyerekeket oktat egy iskola, az természetesen a színvonalát is meghatározza. A válogatás nélkül felvett, gyenge képességű és gyenge felkészültségű gyerekekhez az oktatási követelményekkel is alkalmazkodni kell.

**A 9. osztályokba felvett tanulók tanulmányi átlaga
2001-ben településtípus szerint**

település	átlag	N	Std. Deviation
Bp.	2,836	14	0,330
megyeszék.	2,739	28	0,477
város	2,765	31	0,464
kisváros	2,621	24	0,362
összesen	2,732	97	0,427

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A 9. osztályokba felvett tanulók általános iskolai tanulmányi eredménye az iskolák domináns szakiránya szerint is csak csekély eltéréseket mutatott. Az ipari iskolák az átlagnál egy tizeddel gyengébb, a tercier szektorhoz tartozó iskolák pedig az átlagnál két tizeddel jobb tanulmányi eredményekkel vették fel a jelentkezőket.

**A 9. osztályokba felvett tanulók tanulmányi átlaga
2001-ben szakirány szerint**

szakirány	átlag	N	Std. Deviation
ipar	2,612	51	0,421
mezőgazdaság	2,739	18	0,347
tercier	2,946	28	0,412
összesen	2,732	97	0,427

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Annak ellenére, hogy az általános képzést 1998-tól két évvel meghosszabbították, ami elvileg két éves türelmi időt jelenthetne a gyerekeknek a pályaválasztáshoz, a szakmai iskolák közel kétharmadában (62%) továbbra is 14 éves korban, a 9. osztályba való belépéskor eldől, hogy milyen képzési formába kerül a gyerek. Csak az iskolák bő egyharmadában (38%) van lehetőség arra, hogy a két éves általános képzés végén döntsön a gyerekek arról, hogy érettségit adó képzésben vagy szakmunkásképzésben akar továbbhaladni. Az eljárások tekintetében nem találtunk lényeges eltérést a különböző településeken működő iskolák között.

A korábbi helyzet konzerválása nem csak az iskolák szándékából adódik, hanem abból is, hogy a 2001 őszén bevezetett kerettantervek lényegé-

ben visszaállították a szakmunkásképző és a szakközépiskolai osztályok tantervi különbségeit. Vagyis a kerettantervek bevezetése óta már a jogszabályok szerint sincs a tanulóknak lehetőségük arra, hogy csak az általános képzés befejezése után, 16 éves korukban döntsenek arról, hogy milyen képzési formában (szakmunkásképzésben, vagy szakközépiskolai képzésben) folytatják a tanulmányaikat.

Mikor döntenek arról, hogy milyen képzési formába veszik fel a tanulót településtípus szerint

döntés	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
felvételnél	17 65,4%	29 63,0%	35 57,4%	25 64,1%	106 61,6%
később	9 34,6%	17 37,0%	26 42,6%	14 35,9%	66 38,4%
összesen	26 100,0%	46 100,0%	61 100,0%	39 100,0%	172 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Természetesen az sem mindegy, hogy milyen szempontok alapján kerül be egy gyerek szakmunkásképzős vagy szakközépiskolai osztályba. Kérdőiveinken a pályaválasztásnál illetve a képzési formák kiválasztásánál számba vett szempontok fontosságát egy négyfokozatú skálán kellett megjelölniük az igazgatóknak. Az adatokból az derült ki, hogy a képzési formák kiválasztásánál elsősorban a tanulók ambíciói játszanak szerepet (1,73), ezután tanulmányi eredményük következik (1,95), majd az iskola lehetőségei (2,87) és végül a pedagógusok véleménye (3,21) dönti el, hogy ki milyen képzési formában folytathatja tanulmányait. Településenként annyi eltérést tapasztaltunk, hogy a budapesti iskolákban az átlagosnál többet számítanak a pedagógusok ítéletei, míg a vidéki iskolákban inkább az iskolák lehetőségei korlátozták a tanulók pályaválasztását.

A mérlegelési szempontok fontossági sorrendje településtípus szerint

település	tanuló ambíciója 1-4 átlag	tanuló tan. eredménye 1-4 átlag	pedagógus véleménye 1-4 átlag	iskola lehetőségei 1-4 átlag
Bp.	1,76	1,61	2,56	3,62
megyeszék.	1,68	2,00	3,27	3,16
város	1,80	1,98	3,27	2,69
kisváros	1,65	2,03	3,43	2,56
összesen	1,73	1,95	3,21	2,87
N	135	134	123	127

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Elvileg azt várnánk, hogy azokban az iskolákban, ahol csak az általános képzés befejezése után, a 10. osztály végén kerül sor a végleges pályaválasztási döntésre, a mérlegelési szempontok is megváltoznak. Adataink ezt nem bizonyították. Azt tapasztaltuk, hogy akár a belépéskor, akár csak két év múltán döntenek a tanuló képzési formájáról, az iskolák egyes szempontokat, hasonló súllyal veszik figyelembe.

**A mérlegelési szempontok fontossági sorrendje
a pályaválasztás időpontja szerint**

döntés a képzési formáról	tanuló ambíciója 1-4 átlag	tanuló tan. eredménye 1-4 átlag	pedagógus véleménye 1-4 átlag	iskola lehetőségei 1-4 átlag
felvételnél	1,71	1,79	3,20	2,89
később	1,77	2,08	3,20	2,86
összesen	1,74	1,93	3,20	2,88
N	133	132	121	125

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A képzési formával kapcsolatos döntéssel ellentétben, a konkrét szakma kiválasztására az iskolák több, mint háromnegyed részében (77%) csak az általános képzés befejezése, illetve a 10. osztály elvégzése után került sor. Az általános képzés meghosszabbításával tehát kétségtelenül eltolódott a szakmaválasztás időpontja. Ebben a tekintetben a különböző településeken működő iskolák nem mutattak lényeges eltéréseket.

Mikor döntenek arról, hogy milyen szakmára veszik fel a tanulót településtípus szerint

döntés	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
felvételnél	5 22,7%	9 20,0%	15 25,0%	10 25,6%	39 23,5%
később	17 77,3%	36 80,0%	45 75,0%	29 74,4%	127 76,5%
összesen	22 100,0%	45 100,0%	60 100,0%	39 100,0%	166 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A szakmaválasztásra vonatkozó döntés időpontja azonban nem független az iskolák tanulói összetételétől. Azokban az iskolákban gyakoribb, hogy jelenleg is a felvételnél (a 9. osztályba való belépéskor) kell döntenie a szakmaválasztásról, amelyekben nem folyik középiskolai oktatás, és azok-

ban fordul ez a legritkábban elő, ahol többségükben középiskolásokat oktatnak. Vagyis még mindig a szakmunkástanuló-jelölteket sújtja leggyakrabban a 14 éves kori szakmaválasztás kényszere.

Mikor döntenek arról, hogy milyen szakmára veszik fel a tanulókat a tanulók összetétele szerint

döntés	tanulói arány			összesen
	nincs közép	több szmk	több közép	
felvételnél	8 28,6%	13 23,6%	18 21,7%	39 23,5%
később	20 71,4%	42 76,4%	65 78,3%	127 76,5%
összesen	28 100,0%	55 100,0%	83 100,0%	166 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Kérdőíveinken a szakmaválasztásnál tekintetbe vett szempontok fontosságát ugyancsak egy négyfokozatú skálán kellett megjelölniük az igazgatóknak. Az adatok majdnem megegyeznek azzal a fontossági sorrenddel, amit a pályaválasztásnál mértünk: a szakmaválasztásnál is elsősorban a tanulók ambíciói játszanak szerepet (1,70), ezután tanulmányi eredményük következik (2,21), majd az iskola lehetőségei (2,61) és végül a pedagógusok véleménye (3,34). Ebben a kérdésben településenként sem tapasztaltunk lényeges eltéréseket.

A mérlegelési szempontok fontossági sorrendje településtípus szerint

település	tanuló ambíciója 1-4 átlag	tanuló tan. eredménye 1-4 átlag	pedagógus véleménye 1-4 átlag	iskola lehetőségei 1-4 átlag
Bp.	1,82	2,00	3,14	2,36
megyeszék.	1,80	2,21	3,21	2,85
város	1,71	2,11	3,46	2,60
kisváros	1,50	2,50	3,40	2,42
összesen	1,70	2,21	3,34	2,61
N	149	138	134	140

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A képzési formára és a szakmára vonatkozó döntést együtt vizsgálva, háromféle felvételi eljárást tapasztaltunk: az iskolák közel egynegyedében (23%) mindenről a felvétel alkalmával döntenek, az iskolák 39%-ában a képzési formáról már a felvételnél, a szakmáról viszont csak később (általában a 10. osztály végén) kell döntenie, és az iskoláknak egy ehhez hason-

ló nagyságú csoportjában (38%) a képzési formáról és a szakmáról is csak később születik döntés. A leginkább hagyományos eljárás (amikor a felvételnél már minden eldőlt) az átlagosnál gyakoribb a csak szakmunkásképzéssel foglalkozó iskolákban, de ugyanitt az is gyakoribb az átlagnál, hogy mindkét döntést későbbre halasztják. A főként középiskolai képzést folytató iskolákban viszont az a gyakoribb eljárás, hogy a képzési formáról a felvételnél döntenek, de a szakmáról csak a 10. osztály után.

**Mikor döntenek a képzési formáról és a szakmáról
a tanulók összetétele szerint**

döntés	tanulói arány			összesen
	nincs közép	több szakmunkás	több közép	
mindenről felvételnél	8 30,8%	11 21,2%	17 20,7%	36 22,5%
szakmáról később	5 19,2%	21 40,4%	37 45,1%	63 39,4%
mindenről később	13 50,0%	20 38,5%	28 34,1%	61 38,1%
összesen	26 100,0%	52 100,0%	82 100,0%	160 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A felvételi döntéseket illetően az átlagosnál több a „konzervatív” iskola a mezőgazdasági szakirányúak között. Az terciér ágazathoz tartozó iskolák között azok vannak az átlagnál többen, ahol a szakmáról való döntést elhalasztják, és az ipari iskolákban fordul elő leggyakrabban, hogy mind a képzési formáról, mind a szakmáról ráérnek dönteni a tanulók a 10. osztály után.

**Mikor döntenek a képzési formáról és a szakmáról
az iskola szakiránya szerint**

döntés	szakirány			összesen
	ipar	mezőgazdaság	tercier	
mindenről felvételnél	15 16,7%	13 48,1%	8 18,6%	36 22,5%
szakmáról később	38 42,2%	5 18,5%	20 46,5%	63 39,4%
mindenről később	37 41,1%	9 33,3%	15 34,9%	61 38,1%
összes	90 100,0%	27 100,0%	43 100,0%	160 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az iskolák többségében tehát az a felvételi eljárás jellemző, hogy a 9. osztályba jelentkező gyerek képzési formája (tehát, hogy szakközépben vagy szakmunkásképzésben tanul tovább) már a belépésnél eldőlt, de a szakmaválasztása csak a 10. osztály végén. Ezt az eljárást azonban a szülők és a gyerekek egy része még mindig nem ismeri. A legtöbben azt gondolják, hogy 9.-ben, amikor belép a gyerek a szakképző iskolába, konkrét szakmára íratják be, és meglepődve veszik tudomásul, hogy 10. osztály után mégsem azon a szakmán folytathatja a tanulmányait, amire „beiratkozott”.

A szakmaválasztási döntés elhalasztása következtében a 10. osztály után a szakképző iskolák többségében megindul a gyerekek vándorlása. Az osztályok szétbomlanak, van, aki szakmunkásképzésben, van aki szakközépiskolai képzésben folytatja a tanulmányait, van, aki más iskolába megy szakmát tanulni, mert nincs számára megfelelő szakmai kínálat, és van, aki a 10. osztállyal be is fejezi tanulmányait. Vagyis a 10. osztály befejezésekor egy újabb szelekciós folyamat kezdődik, amikor részben a gyerekek ambíciói, részben két éves teljesítménye részben pedig az iskola lehetőségei alapján dől el, hogy ki, milyen szakmát fog tanulni.

Ez a kettős szelekciós szűrő a gyerekeknek és az iskoláknak is kedvezőbb a korábbi eljárásnál. A gyerekeknek azért, mert két évük van a szakmákkal való megismerkedésre és a gondolkozásra, tehát 14 éves kori vágyaikat és döntéseiket még korrigálhatják. Az iskoláknak pedig azért, mert ha a belépéskor nem is szelektálhatnak, a szakmatanulásra való felvételnél már igen. Például megszabhatják, hogy egy-egy elmélet-igényesebb szakmára milyen tanulmányi eredménnyel veszik fel a jelentkezőket. Egyúttal alkalmuk nyílik arra is, hogy a gyerekek ambícióit igyekezzenek korrigálni, és a nekik jobban megfelelő szakmákra irányítsák őket. Az egyik osztályfőnök az interjú beszélgetés során a következőképpen ismertette ezt a folyamatot.

„Van három 10-ik osztály, és ebből jövőre lesz három egészen más összetételű szakmunkás osztály, ebből a háromból összeválogatva. Jelentkeznek, meg egy kicsit válogatunk is, hogy ki mire alkalmas. Irányítjuk egy picit a dolgot a pályaorientációval. Tárgyak alapján is, hogy ki milyen eredményt ér el, meg magánbeszélgetések során a gyerekekkel. Azt azért már lehet látni, hogy ki lesz alkalmas pincérnek, és ki nem, vagy ki alkalmas cukrásznak és ki nem. Ők általában elfogadják a meglátásainkat. Illetve jelentkezniük kell, és úgy nyernek felvételt valamelyik osztályba, hogy meg kell jelölniük második szakmát is. Abból lehet variálni. Ilyenkor már nincs felvételi, de megtörténik a 10. osztály végén az alpműveltségi vizsga értékelése. Az egy kicsit befolyásolja, hogy hova veszik fel őket, ha valamelyik szakmában túljelentkezés lenne.”

A „második szelekció” a gyakorlatban általában azt jelenti, hogy az ún. „divatos” szakmák esetében tanulmányi és magatartási feltételeket állítanak a gyerekek elé, aki pedig nem tud megfelelni ezeknek a követelmé-

nyeknek, azoknak „marad” a kevésbé divatos (tehát a munkapiacra kevésbé kelendő) szakma. Az is előfordul, hogy bizonyos szakmákat a jelentkezők alacsony száma miatt nem tud elindítani az iskola, ilyenkor a gyerek átmehet egy másik iskolába, vagyis elkezdődik az iskolák közötti gyerekcsere. Ez a két „lépcsős” pályaválasztási rendszer kétségtelenül nagyobb bizonytalanságot jelent mind a gyerekek mind az iskolák számára, de mégis nagyobb lehetőséget nyújt a pályaválasztási döntések ismereteken alapuló megfontolására, és a pályaválasztási folyamatban való segítségnyújtásra.

Vannak iskolák, ahol 9-10.-ben még intenzív „átjárás” van a szakközép-es osztályok és a szakmunkástanulók között. Viszont olyan iskolák is vannak, ahol 9. elején szakmák szerint szervezik az osztályokat, tehát már 14 éves korban eldől, hogy ki, milyen szakmát fog tanulni. Ilyenkor legfeljebb kivételként fordulhat elő, hogy a gyerek 10. osztály után mégis szakmát változtat. Ezt az eljárást elsősorban a „tervezhetőséggel”, vagyis az iskolák kényelmi, illetve a pedagógusok biztonsági szempontjaival indokolják. Más, „gyerek-központúbb” iskolákban viszont a szülőkkel és a gyerekekkel megbeszélve személyre szólóan hozzák meg a szakmaválasztási döntéseket, amelynek során a két év alatt már alaposan megismert gyerekek ambícióit, képességeit és tanulmányi eredményeit együttesen értékelik.

Nemcsak a szakmaválasztás „liberalizálása”, hanem az ehhez való viszony is iskolánként különböző. Vannak iskolák, ahol „kivételképpen” engedik meg a gyerekeknek, hogy a 10. osztály végén az eredetileg tervezett szakmájukhoz képest változtassanak, és van, ahol személyre szólóan segítenek a gyerekeknek a 10. osztályt követő szakmaválasztásban. Miután a 11. osztálytól a szakmai képzési idő több mint 50%-át már a gyakorlati órák teszik ki, a szakmaválasztásnak gyakran az is feltétele, hogy tud-e gyakorlóléhelyet szerezni a tanuló. Ez különösen olyan iskolák és olyan szakmák esetében jelent korlátot, ahol az iskolának nincs tanműhelye és a gyakorlati képzés nagy része kisvállalkozókra hárul. Előfordulnak olyan esetek is, hogy a gyerek mindenféle teljesítmény nélkül (nem tanul, megbukik, rengeteget hiányzik, stb.) végzi el a 10. osztályt, és ezután 16 évesen jelentkezik szakmára. Mivel a szakmák többségénél csak a 10. osztályos bizonyítvány a követelmény, és nincs alapvizsga, ha hiányszakmáról van szó, ahova kevés a jelentkező, felveszik, mintha sikeresen elvégezte volna a 10.-et. Ez a lehetőség természetesen demoralizálja a többi tanulót, és elértékteleníti az iskola követelményrendszerét.

Tanulólétszám

A vizsgált szakképző iskolákba 2001-ben iskolánként átlagosan 674 tanuló járt. Az átlagosnál sokkal nagyobbak voltak a megyeszékhelyeken működő iskolák, és az átlagosnál jóval kisebbek a kisvárosiak.

Az iskolák tanulólétszáma településtípus szerint

település	átlag	N	Std. Deviation
Bp.	616,62	26	310,13
megyeszék.	916,54	46	430,92
város	670,03	63	377,13
kisváros	437,40	40	283,21
összesen	673,72	175	399,27

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az átlagosnál több tanulót oktattak az ipari iskolák, és lényegesen kevesebbet a mezőgazdaságiak.

Az iskolák tanulólétszáma szakirányok szerint

szakirány	átlag	N	Std. Deviation
ipar	750,15	95	427,44
mezőgazdaság	487,40	30	295,41
tercier	642,55	49	364,27
összesen	674,55	174	400,28

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Valószínűleg a magas lemorzsolódási arányoknak köszönhető, hogy valamennyi településtípuson magasabb volt a 9. osztályos tanulók aránya, mint a 10.-eseké. Budapest kivételével a vizsgált iskolákra mindenütt jellemző volt az is, hogy a szakmunkástanulók aránya magasabb, mint azoké a tanulóké, akik valamilyen érettségire adó képzési formába járnak.

Az iskolák tanulóinak belső arányai településtípusok és képzési formák szerint (az összes tanuló %-ában)

település	összes 9. osztályos arány %	összes 10. osztályos arány %	összes szakmunkás arány %	összes középiskolás arány %
Bp.	25,728	19,167	25,693	28,989
megyeszék.	24,030	19,415	29,428	27,296
város	25,295	20,462	29,102	26,255
kisváros	26,555	21,706	33,830	21,366
összesen	25,310	20,268	29,780	25,843
N	177	177	165	177

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A vizsgált szakképző iskolák közül az elmúlt három évben 17%-nak csökkent a tanulólétszáma, és több, mint az iskolák felének növekedett. Szűk egyharmadukban a tanulólétszám nem mutatott jelentős változást. Az adatokból úgy látszik, hogy minél kisebb településen működik egy iskola, annál nagyobb az esélye arra, hogy növelje a tanulólétszámát. Míg az elmúlt három év alatt a budapesti iskolák egyharmadának sikerült létszámnövekedést elérni, ezt az eredményt a városi iskolák több mint fele, és a kisvárosi iskolák háromnegyed része produkálta.

Ennek a különbségnek kétféle magyarázata lehet. Egyrészt az, hogy minél urbanizáltabb (nagyobb) egy település, annál inkább csökken az ott lakó gyerekek körében a szakmunkásképzés iránti igény. Másrészt pedig az, hogy a szakmunkásképzők jelenleg azoknak a családoknak, illetve társadalmi rétegeknek az iskolái, akiknek a számára anyagi szempontból fontos, hogy az iskola a lakóhelyhez közel legyen (vagyis, hogy ne kerüljön sok pénzbe a kollégium vagy az utazás).

Az iskolák létszámának változása három év alatt településtípus szerint

létszám	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
csökkent	8 29,6%	10 21,7%	10 15,9%	2 5,0%	30 17,0%
stagnált	10 37,0%	16 34,8%	20 31,7%	8 20,0%	54 30,7%
nőtt	9 33,3%	20 43,5%	33 52,4%	30 75,0%	92 52,3%
összesen	27 100,0%	46 100,0%	63 100,0%	40 100,0%	176 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Erre az összefüggésre utal az is, hogy a létszámukat gyarapító iskolákban a szakmunkástanulók vannak többen, a csökkenő létszámú iskolákban pedig a szakközépiskolások.

**Az iskolák tanulói összetétele a létszámváltozás szerint
(az összes tanuló %-ában)**

az iskola tanuló- létszámának változása	összes szakmunkás arány %	összes középiskolás arány %
csökkent	27,525	32,831
stagnált	23,709	27,133
nőtt	30,253	22,737
összesen	27,780	25,806
N	176	176

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A tanulólétszám egyébként az utóbbi három évben a kisebb létszámú iskolákban nőtt dinamikusabban, és a legnagyobb létszámú szakképző iskolákban csökkent.

Az iskolák átlagos tanulólétszáma létszámuk változása szerint

az iskola tanulólétszámának változása	átlag	N	Std. Deviation
csökkent	790,30	30	419,58
stagnált	723,17	52	384,11
nőtt	598,98	92	383,86
összesen	669,08	174	395,67

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A tanulólétszám tehát bizonyos iskolákban csökken, másutt pedig stagnál vagy növekszik. Tapasztalataink szerint a létszámhelyzet alakulása főként a helyi iskolakínálattól függ. A tanulólétszám csökkenését a pedagógusok általában két tényezővel magyarázzák: egyrészt a korosztályok alacsony létszámával, másrészt pedig a fejkvótás finanszírozással. Vagyis azzal, hogy miután minden iskola elsősorban a tanulók után kapott központi támogatásból tartja fent magát, éles verseny alakult ki az iskolák között a tanulókért. A finanszírozás biztonsága érdekében a szakközépiskolák olykor olyan gyenge tanulókat is felvesznek, akik egészen biztos, hogy nem tudják teljesíteni az érettségire adó képzés tanulmányi követelményeit. A pedagógusok megfigyelései szerint ezek a gyerekek előbb-utóbb lemorzsolódnak és a szakmunkásképzős osztályokban kötnek ki, vagyis végül is az ő létszámaikat gyarapítják.

Részben az alacsony belépési követelményeknek köszönhető, hogy az iskolák többségének a tantermeiben zsúfoltság uralkodik. Ennek nemcsak

az az oka, hogy az iskolák anyagilag abban érdekeltek, hogy sok tanulót vegyenek fel (a fenntartók takarékosági okokból magas osztálylétszámokat írnak elő), hanem az is, hogy az iskolák többsége nem volt felkészülve a 9-10. osztályok bevezetésével jelentkező megnövekedett tantermi igényekre (vagyis arra, hogy a tanulók alig járnak ki gyakorlatra), és az is, hogy 9. osztályban a későbbi lemorzsolódásokra számítva olyan nagy létszámú (olyakor 35-40 fős) osztályokat indítanak ahol lehetetlenné válik a tanulók eredményes oktatása.

Tanulói összetétel

2001-ben az iskolánként átlagosan 674 tanuló közül a 9. osztályokban 40%-os, a 10.-ben pedig 41% volt a lányok aránya. Az átlagosnál valamivel több lányt oktattak a budapesti és a kisvárosi iskolák. A lányok aránya természetesen az iskolák szakirányához is igazodott, amennyiben az ipari szakmákat oktató iskolákban lényegesen alacsonyabb, a mezőgazdasági és a tercier ágazathoz tartozó iskolákban pedig lényegesen magasabb volt az átlagnál.

A lányok aránya az iskolák egyéb jellemzői szerint (az összes tanuló %-ában)

jellemzők	9. oszt. lányok aránya %	10. osztály lányok aránya %
település		
Bp.	42,894	44,096
megyeszék.	36,067	37,454
város	39,183	38,630
kisváros	43,593	45,284
szakirány		
ipar	31,903	32,863
mezőgazdaság	46,370	48,993
tercier	51,004	50,596
összesen	39,867	40,578
N	172	170

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Tanulmányi ideje alatt a 9.-10. osztályos tanulók 36-37%-a otthon lakott, közel fele (46-47%) bejáró volt, és 17-18%-uk lakott kollégiumban. A két évfolyam lakóhelyi összetételében nem találtunk eltérést. A helyben lakók aránya az átlagosnál magasabb volt a budapesti iskolákban, a bejáróké a közepes városok iskoláiban, a kollégistáké pedig a kisvárosi iskolákban.

**A 9-10. osztályos tanulók lakóhelyi összetétele településtípus szerint
(az összes tanuló %-ában)**

település	9. oszt. helyben lakó arány %	10. oszt. helyben lakó arány %	9. oszt. bejáró arány %	10. oszt. bejáró arány %	9. oszt. kollégista arány %	10. oszt. kollégista arány %
Bp.	67,059	67,224	28,920	28,417	4,021	4,359
megyeszék.	35,644	36,684	49,257	49,537	15,098	13,779
város	35,606	35,884	50,254	50,965	14,140	13,150
kisváros	19,251	19,123	48,846	51,927	31,903	28,950
összesen	36,356	36,962	46,490	47,421	17,154	15,618
N	141	139	141	139	141	139

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A tanulók lakóhelyi összetétele képzési formák szerint is eltérő volt. Az átlagosnál kevesebb helyben lakó tanulót, és több kollégistát találtunk azokban az iskolákban, amelyek csak szakmunkásképzést folytatnak.

**A 9. osztályos tanulók lakóhelyi összetétele képzési formák szerint
(az összes tanuló %-ában)**

belső arány	9. oszt. helyben lakó arány %	9. oszt. bejáró arány %	9. oszt. kollégista arány %
nincs közép	27,213	42,058	30,728
több szmk	34,668	51,693	13,638
több közép	40,252	44,447	15,302
összesen	36,356	46,490	17,154
N	141	141	141

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A tanulók családi körülményeiről a tanulók által kitöltött kérdőívekből szereztünk információt. A családokban átlagosan 4,35 fő élt együtt, a tanulók testvéreinek száma átlagosan 1,64 fő volt. A problematikus családi helyzetben élő tanulók arányának növekedésére utal, hogy 2001-ben a tanulóknak csak a 66%-a élt együtt mindkét szülőjével, 24%-uknak a szülei elváltak, 10%-uknak pedig az egyik (vagy mindkét) szülője meghalt. Minél nagyobb településen élt a család, annál magasabb volt az elvált szülők aránya. Budapesten és a megyeszékhelyeken a 10. osztályos tanulóknak majdnem a fele csonka családban élt.

A szülők együttélése lakóhelyük szerint

szülők együttélése	lakóhely település					összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	község	
együtt élnek	119 57,2%	118 59,0%	218 62,8%	289 69,3%	442 72,7%	1186 66,6%
elváltak	70 33,7%	66 33,0%	101 29,1%	82 19,7%	103 16,9%	422 23,7%
egyik szülő meghalt	19 9,1%	16 8,0%	28 8,1%	46 11,0%	63 10,4%	172 9,7%
összesen	208 100,0%	200 100,0%	347 100,0%	417 100,0%	608 100,0%	1780 100,0%

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

A szülők között minimális volt a 8 osztálynál kevesebbet végzettek aránya, az apák 15%-a és az anyák 26%-a rendelkezett általános iskolai végzettséggel. Az apák több, mint fele (55%) és az anyák egyharmada szakmunkásképzőt végzett, az apák 23%-a és az anyák 31%-a érettségizett. A felsőfokú végzettségűek aránya az apák között 6%, az anyák között pedig 8% volt. Ha az apák iskolai végzettségéhez viszonyítunk, és azt feltételezzük, hogy a gyerekek szakmunkás képzettséget fognak szerezni, ez mindössze egy hatodik esetében jelent iskolázottsági mobilitást, valamivel több, mint a tanulók fele esetében a szülő iskolázottságának reprodukcióját, és majdnem egyharmaduk esetében „lecsúszást” jelent a szülők iskolázottságához képest.

A szülők iskolázottsága

iskolázottság	apa	anya
8 oszt. alatt	,8	2,2
8 osztály	15,2	26,1
szakmunkás	54,9	32,9
érettségi	22,8	30,9
felsőfok	6,3	7,9
összesen	100,0	100,0
N	1760	1821

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

2001-ben az apák 20%-a és az anyák 30%-a volt inaktív (nyugdíjas, rokkant nyugdíjas, anyák esetében háztartásbeli). Ez arra utal, hogy hiába rendelkezett a szülők többsége szakképzettséggel, ha valamilyen oknál fogva (munkahelyhiány, korai betegség, stb.) nem dolgozhatott, vagyis nem volt képes képzettségének megfelelő egzisztenciát biztosítani a családjának.

A szülők foglalkozása

foglalkozás	apa	anya
nem fizikai	10,5	20,7
vállalkozó	12,6	5,2
szakmunkás	35,1	17,1
segédmunkás	22,0	27,4
inaktív	19,8	29,5
összesen	100,0	100,0
N	1642	1742

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

Azt tapasztaltuk, hogy 2001-ben a szülők iskolai végzettségénél pontosabban meghatározta a családok egzisztenciális helyzetét, hogy volt-e a szülőknek állandó kereső foglalkozásuk. A vizsgált 10. osztályos tanulók családjainak 64%-ában mindkét szülő dolgozott, 30%-ákban az egyik szülőnek, 6%-ában pedig egyik szülőnek sem volt munkahelye. A szülők foglalkozási aktivitása szoros összefüggést mutatott lakóhelyükkel. Minél kisebb településen élt a család, annál valószínűbb volt, hogy a szülők nem rendelkeznek kereső foglalkozással.

A szülők foglalkozási aktivitása lakóhelyük településtípusa szerint

szülők aktivitása	állandó lakóhelye – település					összesen
	Bp.	megyeszékh.	város	kisváros	község	
mindkettő dolgozik	163 79,9%	132 69,5%	212 62,7%	259 64,1%	324 56,0%	1090 63,6%
egyik dolgozik	38 18,6%	50 26,3%	109 32,2%	121 30,0%	202 34,9%	520 30,3%
mindkettő inaktív	3 1,5%	8 4,2%	17 5,0%	24 5,9%	53 9,2%	105 6,1%
összesen	204 100,0%	190 100,0%	338 100,0%	404 100,0%	579 100,0%	1715 100,0%

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

A lakóhely településtípusánál is szorosabb összefüggést találtunk a szülők foglalkozási aktivitása és a lakóhely régiója között. Az ország délkeleti és északkeleti régiójában élő családok között majdnem tízszer olyan gyakran fordult elő, hogy egyik szülőnek sem volt munkahelye, mint a Budapesten vagy az ország északnyugati régiójában élő családok esetében.

A szülők foglalkozási aktivitása lakóhelyük régiója szerint

szülők aktivitása	régió						összesen
	Bp.	észak- nyugat	dél- nyugat	közép	dél- kelet	észak- kelet	
mindkettő dolgozik	170 81,0%	172 73,2%	208 62,1%	275 69,8%	135 58,2%	256 49,9%	1216 63,4%
egyik dolgozik	37 17,6%	60 25,5%	108 32,2%	103 26,1%	73 31,5%	201 39,2%	582 30,3%
mindkettő inaktív	3 1,4%	3 1,3%	19 5,7%	16 4,1%	24 10,3%	56 10,9%	121 6,3%
összesen	210 100,0%	235 100,0%	335 100,0%	394 100,0%	232 100,0%	513 100,0%	1919 100,0%

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

A szakmunkás végzettséggel rendelkező apák közül a községekben élők között több, mint dupla annyi (26%) volt az inaktívak aránya, mint a Budapesten élők között (12%), és ugyanekkora különbséget tapasztaltunk a gazdasági prosperitás szempontjából előnyösebb (Budapest, északnyugat) és hátrányosabb (északkelet) régiók között is. 2001-ben tehát a munkapiaci boldogulást illetően már nemcsak az volt a kérdés, hogy kinek milyen képzettsége van, hanem az is, hogy hol próbál megélni ebből a képzettségből. Vagyis a családok egzisztenciális helyzetét nemcsak a szülők iskolázottsága szabta meg, hanem igen jelentősen befolyásolta lakóhelyük lélekszáma és régiója is.

A különböző régiók és települések eltérő társadalmi összetétele az iskolák tanulói összetételében is jelentős különbségekhez vezetett. Míg pl. a budapesti iskolákban a tanulók négyötöde két-keresős családban él, a községekben működő szakképző iskolák tanulói között az ilyen kedvező helyzetben élők aránya alig haladja meg a tanulók egyharmadát. Vagy míg a budapesti és az északnyugati régiókban működő iskolákban a tanulóknak mindössze 1%-át teszik ki azok, akiknek a családjában egy kereső szülő sincs, ugyanez az arány a délkeleti és az északkeleti régiók iskoláiban pontosan tízszer ekkora.

A szülők foglalkozási aktivitása az iskola települése szerint

szülők aktivitása	isk. település					összesen
	Bp.	megyeszékh.	város	kisváros	község	
mindkettő dolgozik	259 79,7%	320 63,7%	426 62,3%	207 54,6%	23 38,3%	1235 63,3%
egyik dolgozik	62 19,1%	148 29,5%	214 31,3%	134 35,4%	33 55,0%	591 30,3%
mindkettő inaktív	4 1,2%	34 6,8%	44 6,4%	38 10,0%	4 6,7%	124 6,4%
összesen	325 100,0%	502 100,0%	684 100,0%	379 100,0%	60 100,0%	1950 100,0%

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

A szülők foglalkozási aktivitása az iskola régiója szerint

szülők aktivitása	régió						összesen
	Bp.	észak- nyugat	dél- nyugat	közép	dél- kelet	észak- kelet	
mindkettő dolgozik	258 80,1%	170 72,3%	211 61,9%	194 67,1%	138 57,0%	264 50,7%	1235 63,3%
egyik dolgozik	60 18,6%	62 26,4%	112 32,8%	82 28,4%	76 31,4%	199 38,2%	591 30,3%
mindkettő inaktív	4 1,2%	3 1,3%	18 5,3%	13 4,5%	28 11,6%	58 11,1%	124 6,4%
összesen	322 100,0%	235 100,0%	341 100,0%	289 100,0%	242 100,0%	521 100,0%	1950 100,0%

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

Az igazgatók a vizsgált iskolákban 2001-ben mind a 9., mind a 10. osztályban a tanulók közel egyharmadát (31-33%) sorolták a hátrányos helyzetűek közé, és egytizedét (9-11%) tekintették veszélyeztetettnek. Feltehetően a kimaradásoknak köszönhetően a 10. osztályokban valamivel kevesebb ilyen tanulót találtunk, mint a 9. osztályokban.

A problematikus családi helyzetű tanulók arányát illetően a közepes méretű városok (megyeszékhely, város) voltak jobb helyzetben, vagyis a budapesti és kisvárosi iskolák az átlagosnál is több olyan tanulót oktattak, aki nehéz családi körülmények között él. Azokban az iskolákban is az átlagosnál magasabb volt a problematikus családi helyzetben élő tanulók aránya, amelyekben kizárólag szakmunkásképzés folyik. Itt a 9. osztályokban a tanulók közel fele (48%) számított hátrányos helyzetűnek, és több, mint egyötöde (21%) veszélyeztetettnek. Ugyanezekben az iskolákban volt a legnagyobb a problematikus helyzetű tanulók arányának a csökkenése is a két évfolyam között, ami valószínűleg az ilyen iskolákban jellemző, kiemelkedően magas kimaradási arányokkal magyarázható.

A legtöbb problematikus családi helyzetű tanulót a mezőgazdasági szakmákat oktató iskolákban találtuk, és az átlagosnál lényegesen alacsonyabb volt az arányuk a terciér szakmákat oktató iskolákban. Ugyancsak szoros összefüggést tapasztaltunk az iskolák tanulólétszáma és a problematikus családokból jött tanulók aránya szerint. A legkisebb létszámú iskolák (amelyek főként kisvárosokban működnek, és fő profiljuk a mezőgazdaság) mindkét évfolyamon közel kétszer annyi hátrányos helyzetű, és majdnem háromszor annyi veszélyeztetett tanulót oktatnak, mint a legnagyobb (főként nagyvárosi) szakképző iskolák.

A problematikus családi helyzetű tanulók aránya az iskolák egyéb jellemzői szerint (az összes tanuló %-ában)

jellemzők	9. oszt. hátrányos arány %	10. oszt. hátrányos arány %	9. oszt. veszélyeztetett arány %	10. oszt. veszélyeztetett arány %
település				
Bp.	30,713	35,803	15,614	14,969
megyeszék.	21,872	21,230	7,214	5,685
város	33,844	31,618	8,515	6,741
kisváros	40,543	35,981	17,437	13,213
képzési formák				
nincs közép	47,901	45,643	20,884	14,754
több szmk	30,456	29,924	10,675	8,697
több közép	28,023	26,389	8,059	7,435
szakirány				
ipar	34,702	30,525	11,927	9,028
mezőgazdaság	32,970	38,039	16,041	14,132
tercier	29,733	28,471	6,751	6,277
létszám				
300 alatt	39,219	39,994	21,425	14,618
300-600	42,263	35,740	10,612	10,526
600-900	26,653	30,512	7,236	6,758
900 felett	20,437	19,361	8,163	5,661
összesen	32,897	31,330	11,378	9,233
N	128	125	122	119

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Azokban az iskolákban, ahol sok a hátrányos helyzetű tanuló, szükségképpen alacsony a belépők tanulmányi eredménye és tudásának szintje is. Sok az olyan gyerek, akiben nincs ambíció a tanulásra, csak „melegedni” jár az iskolába, illetve a tankötelezettség teljesítése miatt vagy azért, hogy a család megkapja utána a családi pótlékot. A pedagógusok szerint a tanulók egy részét az általános iskolák csak azért engedik el 2-essel, hogy végre megszabaduljanak tőlük. A különböző általános iskolákból érkezett gye-

rekek tudása között igen nagyok a különbségek. A gyerekek egy része nem tud írni-olvasni, tehát tanulásra sem képes. Őket először fel kell zárkóztatni, illetve meg kell tanítani tanulni. Az ilyen iskolákban gyakori, hogy év elején felméri a belépő tanulók tudásszintjét, és azonnal elkezdik a felzárkóztatást. Nagyon sok olyan hátrányos helyzetű gyerek van, akiket nem csak oktatni kell, hanem nevelni is, illetve pótolni, amit a család a nevelésben elmulasztott. Az egyik osztályfőnök így foglalta össze tapasztalatait:

„Gyengébbek tudásszintben, egyre igénytelenebb, egyre másabb értékrenddel érkeznek a gyerekek, mint korábban. Ha ezeket a gyerekeket összehasonlítjuk azzal a gyerekanyaggal, amikor én elkezdtem tanítani, óriási különbségek vannak. Akkor még voltak értékek a családban, volt, amit hoztak. De most – úgy érzem –, hogy köszönni meg kell, tanítani a gyereket.”

A finanszírozási kényszer miatt, és a sok lemorzsolódótól tartva azonban a 9. osztályokat ezekben az iskolákban is nagy létszámmal indítják, ami ilyen sok problematikus gyerek esetében minimálisra csökkenti az oktatás hatékonyságát. Ráadásul a szakképző iskolák tanárai az ilyen gyerekek oktatására nincsenek felkészülve. A gyerekek bő egyharmadát a törvény kényszeríti be az iskolába, és a pedagógusok nem tudják, hogyan kell tanítani olyan gyerekeket, akik nem akarnak tanulni. A tanárok arra sincsenek felkészülve, hogy megismerjék és segítsenek megoldani azokat a családi problémákat, amelyek a gyerekek tanulását és iskolai beilleszkedését akadályozzák. Tanítani akarják a gyerekeket, akik erre nincsenek motiválva, büntetik őket alkalmazkodási nehézségeikért, és szankcionálják a gyenge teljesítményüket, ami még tovább rontja a helyzetet.

Oktatási eredmények

2001-ben a szakmai iskolák tanárai közül az általános képzés meghosszabbítását sokan azért nem tekintették megfelelő fejlesztési iránynak, mert azt tapasztalták, hogy a szakmai iskolákba iratkozó tanulók nem ambicionálják a közismereti tárgyak tanulását. Az interjúk során is sok tanár megfogalmazta azt a véleményt, hogy ezeket az általános iskolákban is gyenge tanulókat nem kellene még két évig általános műveltségre oktatni, sokkal motiváltabbak és sikeresebbek lennének az iskolában, ha hamarabb elkezdhetnék a szakmatanulást. Ezt az álláspontot a legtöbb esetben a 9-10. osztályos tanulók gyenge tanulmányi eredményeivel, gyakori tanulmányi kudarcával, és magas lemorzsolódási arányaival indokolták. Az iskoláktól és a tanulóktól összegyűjtött adatok azonban nem igazolták ezeket a véleményeket. Az általunk megkérdezett 10. osztályos tanulók saját bevallásuk szerint a 9. osztály végén matematikából 2,8-es, magyarból 3,1-es, idegen nyelvből 3.2-es, a szakmai előkészítő tantárgyakból pe-

dig 3,6-es átlagot produkáltak. Vagyis ahhoz képest, hogy az igazgatók szerint átlagosan 2,7-es általános iskolai bizonyítvánnyal kerültek be a szakképző iskolákba, a legtöbb tantárgyból javítottak az eredményeiken. A tanulmányi eredmények nemek szerint (a lányok javára), a szülők iskolázottsága szerint (a magasabban iskolázottak javára) és szakirányok szerint (a tercier szektor szakmáit tanulók javára), és az iskolák települése szerint (a nagyobb településeken működő iskolák tanulói javára) jelentősen különböztek egymástól. Vagyis a leggyengébb tanulmányi eredményeket 9-10. osztályokban is azok a tanulók (alacsony iskolázottságú szülők családjából származó, ipari szakmákat tanuló fiúk) érték el, akiknek már az általános iskolában is a leggyengébb volt a bizonyítványuk.

A 10. osztályosok előző évi tanulmányi eredményei egyéb jellemzőik szerint

jellemzők	tan. eredmény matematika átlag	tan. eredmény magyar átlag	tan. eredmény idegen nyelv átlag	tan. eredmény- szakmai átlag
nem				
férfi	2,76	2,96	3,08	3,45
nő	2,95	3,41	3,38	3,76
apa iskolai végzettsége				
8 oszt. alatt	2,92	2,83	3,25	3,20
8 osztály	2,81	3,15	3,06	3,55
szakmunkás	2,82	3,12	3,17	3,58
érettségi	2,87	3,17	3,28	3,62
felsőfok	2,91	3,26	3,44	3,68
szakirány				
ipar	2,74	2,96	3,04	3,39
mezőgazdaság	2,75	3,08	3,09	3,68
tercier	2,96	3,37	3,37	3,75
település				
Bp.	2,89	3,16	3,32	3,63
megyeszék.	2,79	3,25	3,23	3,63
város	2,74	3,03	3,07	3,41
kisváros	2,97	3,13	3,25	3,63
összes	2,83	3,14	3,19	3,56
N	1965	1965	1810	1436

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

Az általános képzés meghosszabbítását ellenző szakemberek különböző publicisztikákban időnként ijesztő mértékű tanulmányi kudarcokról, illetve bukási arányokról számolnak be, pl. olyanokról, hogy a 9-10. osztályokban a tanulók fele megbukik. Ezzel szemben az iskoláktól származó adatok szerint a 2000/2001-es tanévben 9. osztályosok 16%-a bukott pótvizsgára és 9%-uk évisméltetésre, a 10. osztályosok között pedig ugyanez az arány

13% és 4% volt. Ezek a bukási arányok kétségtelenül magasak (az országos adatok szerint a szakképző iskolákban 1999-ben átlagosan 6% volt az évismétlésre bukottak aránya), de azért azt bizonyítják, hogy a tanulók többsége képes arra, hogy teljesítse a tanulmányi követelményeket. Az adatokból jól látszik, hogy a „komoly” tanulmányi szelekció az első évfolyamon következik be, 10. osztályra több mint felére csökken az évismétlők aránya, amiben valószínűleg az is szerepet játszik, hogy a legsúlyosabb teljesítmény problémákkal küszködők első év után kimaradnak az iskolából.

A különböző településeken működő iskolákat összehasonlítva feltűnik a kisvárosi szakképző iskolák mindkét évfolyamon viszonylag alacsony bukási arányai, ami feltehetőleg az átlagosnál alacsonyabb követelményekkel hozható összefüggésbe. Feltehetően ugyancsak az alacsony követelményekkel magyarázható, hogy mindkét évfolyamon az átlagosnál kevesebb a bukás azokban az iskolákban, amelyek kizárólag szakmunkásképzést folytatnak.

A bukott tanulók aránya az iskolák egyéb jellemzői szerint (a tanulók %-ában)

jellemzők	9. oszt. pót-vizsga arány	10. oszt. pót-vizsga arány	9. oszt. évismétlő arány	10. oszt. évismétlő arány
település				
Bp.	16,500	14,637	9,551	4,750
megyeszék.	16,646	13,681	9,017	3,635
város	15,804	14,267	10,900	4,768
kisváros	13,408	10,277	7,456	3,186
képzési formák				
nincs közép	11,351	12,099	5,076	1,868
több szmk	17,802	13,668	11,260	4,584
több közép	15,669	13,468	9,816	4,493
szakirány				
ipar	16,551	14,404	10,874	4,239
mezőgazdaság	14,944	11,310	8,378	3,146
tercier	14,051	12,394	7,254	4,411
létszám				
300 alatt	10,440	11,513	5,312	3,137
300-600	15,730	13,892	9,745	5,037
600-900	16,678	13,730	11,364	3,169
900 felett	17,320	13,672	10,146	4,366
összesen	15,566	13,276	9,424	4,093
N	159	157	158	153

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A pedagógusok szerint a tanulmányi kudarcok egyik oka az, hogy 9-10. osztályban a tanulók nincsenek kellőképpen motiválva a közismereti tantárgyak tanulására. A tanulásra való motiválás egyik fontos eszköze a köz-

ismereti tárgyak tanulását lezáró vizsga lehetne. Az eredeti (NAT-hoz kapcsolódó) reform-koncepcióban a 10. osztály végén kötelező alapvizsga szerepelt a közismereti tantárgyak lezárásaként, és az oktatási törvény, illetve az OKJ a legtöbb szakma tanulásához is az alapvizsgát szabta feltételként. Az alapvizsga bevezetését azonban az oktatási kormányzat elhalasztotta, és a pedagógusok illetve az iskolák vezetői teljesen bizonytalanok afelől, hogy mikor kerül bevezetésre. (Annak ellenére, hogy az alapvizsga nem kötelező, vannak olyan iskolák, amelyek mégis alkalmazzák a teljesítménymérésnek, illetve teljesítmény-serkentésnek ezt a formáját. Ilyenek pl. a Kolping iskolák, ahol a 10. év végén megszervezik az alapvizsgát kötelező, és szabadon választott tantárgyakból. Ezt a vizsgát kis érettséginek tekintik, és egyúttal főpróbának a szakmunkás vizsgához, amit két év múlva a tanulóknak kötelezően le kell tenniük.)

A pedagógusok és a tanulók számára egyaránt fontos visszajelzést képviselő teljesítménymérés helyett az iskolák jelenleg főként a követelményszint „relativizálását” alkalmazzák. Ahol ez elkülönül, ott az iskolák a szakmunkásképzésre és a szakközépiskolai képzésre felkészítő 9-10. osztályokban különböző követelményeket alkalmaznak. A szakmunkásoknál, ha egy kis esélyt, illetve ambíciót látnak a gyerekekben, hajlamosak év végén átengedni, hogy legalább szakmatanulásra legyen lehetősége. A szakközépiskolai osztályokban azonban magasabbak a követelmények. Az első két évben szigorúan megrostálják (illetve szakmunkásképzésbe irányítják) azokat a gyerekeket, akikről úgy tapasztalják, hogy az érettségi követelményeit nem tudnák teljesíteni. Mindemellett a pedagógusok szerint az iskolák nemcsak a szakmunkásképzős, hanem a szakközépiskolai és a gimnáziumi osztályokban is lejjebb engedték a követelményeket, mert az általános iskola ma már nem készíti fel a gyerekeket olyan igényességgel, mint korábban.

A legalacsonyabb presztízű, sok hátrányos helyzetű tanulót oktató iskolákban a tanulók ezt az alacsony követelményszintet is csak nehezen tudják teljesíteni. Ezekben az iskolákban a közepes már jó eredménynek számít, sok a kettes tanuló, és gyakori a bukás. A gyerekek egy része alapkészségek (írni-olvasni-számolni) tudás hiányával érkezik az általános iskolából. Az egyik osztályfőnök így foglalta össze tapasztalatait:

„A 9.-eseket országosan felmérték olvasásból és matekból. Kiosztottam a feladatlapot: ennyit kell olvasni? Életemben nem olvastam ennyit, nem is fogom elolvasni. Tehát itt kezdődik, hogy mivel nem olvasott, nem tud olvasni, értelmezni pláne nem tud, nem tudja megkülönböztetni a fontos és kevésbé fontos mondatokat vagy tényeket, adatokat, nem tud szelektálni ez által, és máris túl sok az egész és akkor hagyjuk az egészet, nem érdekel. Ez egy alapelv, hogy úgy jönnek ki általános iskolából, hogy nem tudnak rendesen írni, olvasni.”

Vagyis a gyenge teljesítmények okát az esetek többségében nem a tanulók gyenge képességei magyarázzák, hanem alacsony motiváltsági

szintjük, és az általános iskolából hozott hiányos tudás. Erre utal az is, hogy amikor ezt kérdeztük a tanulóktól, hogy milyen erőfeszítéssel érték el jelenlegi tanulmányi eredményeiket, a válaszokból az derült ki, hogy több mint kétharmaduk (67%) nem sokat tanult ennek érdekében, valamivel több, mint egynegyedük (28%) elég sokat tanult, 5%-uk pedig nagyon sokat. Vagyis ezek a válaszok egyáltalán nem igazolják azt a feltételezést, hogy a 9-10. osztályok tanulmányi követelményei a szakképző iskolák tanulóit „megerősítő” tanulási erőfeszítésekre készítik. Ha azt is megvizsgáljuk, hogyan befolyásolták az erőfeszítések a tanulmányi eredményeket, az derül ki, hogy a matematika osztályzatokat (amelyek egyébként a leggyengébbek) szinte alig befolyásolták, de a többi tantárgyból határozottan jobb eredményeket értek el azok, akik többet tanultak.

A 9. osztályos tanulmányi eredmények a tanulók erőfeszítése szerint

erőfeszítés	matematika átlag	magyar átlag	idegen nyelv átlag	szakmai átlag
nagyon sokat tanult	2,98	3,49	3,55	3,71
elég sokat tanult	2,97	3,35	3,41	3,70
nem sokat tanult	2,76	3,02	3,08	3,49
összesen	2,83	3,13	3,20	3,56
N	1960	1960	1805	1431

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

A tanulási erőfeszítésekre vonatkozó adatokból az derül ki, hogy a szakképző iskolák jelenleg ugyanúgy nem képesek felkelteni a tanulás iránti érdeklődést (motivációt) a gyerekekben, mint ahogy ez családjaiknak és az általános iskoláknak sem sikerült. Ezeket a gyerekeket csak különlegesen jól felkészült pedagógusok, különlegesen hatékony pedagógiai módszerekkel lennének képesek rávenni a tanulásra. Csakhogy a szakmunkásképző iskolák soha nem voltak a korszerű pedagógiai módszerek alkalmazásának a fellelőjei. Itt a nevelést korábban többnyire a tekintélyelv alapján gyakorolt katonás szigor jelentette, és elsődleges színtere a szakmai gyakorlat volt, ahol a szakoktató vagy a mester munka közben szakmunkás szerepre nevelte tanítványait. Az 1998-as reform következtében azonban két éves általános képzés előzi meg a szakképzést (és ezen belül a gyakorlati képzés elkezdését), vagyis a tanulók gyakorlati műhelyek helyett iskolapadban ülnek, és főként „közismereti” tanárnők oktatják őket és nem a munka világában edződött, szakmájukban tekintélyes mesteremberek. Vagyis a szakmunkásképzők különlegesen nehéz oktatási és nevelési feladataik megoldásához azokat a korábban jól bevált eszközöket sem használhatják fel (a gyakorlati képzés, illetve a fizikai munkára nevelés eszközeit), amelyek alkalmazásában korábban rutinosan mozogtak.

Az alacsony motiváltsági szint és a családból hozott szocializációs problémák szabálykövetési nehézségekben vagyis a gyerekek iskolai magatartásában is megmutatkoznak. A leggyakoribb magatartási problémát az agresszivitás és a hiányzás jelenti. (Van olyan iskola, ahol pedellus áll a kapuban, aki a tanítási idő alatt nem engedi, hogy kimenjenek a gyerekek az iskolaépületből.) A tanulók szemében az iskolának nincs tekintélye. Az utolsó órákon általában már nem vesznek részt, akkor mennek haza, amikor megúnják a tanulást.

Súlyos problémát jelent az alkohol és drogfogyasztás is. Az egyik vendéglátó ipari iskolában pl. az egyik tanár felmérést készített a drogfogyasztásról. Azt tapasztalta, hogy a belépő 9. osztályosok 15%-a már kipróbálta a drogot mielőtt középiskolás lett. Az első évben a drogfogyasztás gyakorisága a szakközépiskolások között 15%-os, a szakmunkástanulók körében pedig 30%-os volt. Amikor 16 évesen kikerültek a gyerekek szakmai gyakorlatra, a szakmunkástanulók között a drogfogyasztás 75%-ra ugrott fel.

A pedagógusok szerint a hagyományos fegyelmi intézkedések (büntetések) segítségével nem sokat lehet javítani a helyzeten. A gyerekek iskolai magatartása egyértelműen a családi háttértől függ. Általánosan jellemző a tanárokkal szembeni tiszteletlen magatartás és az iskola szabályainak elutasítása. Mindamellett jelentős különbség van a fiúk és a lányok iskolai viselkedése között. Az igazán súlyos magatartási gondok a tiszta fiú osztályokban jelentkeznek. A gyerekek egy részének olyan súlyos viselkedési problémái vannak, amelyekkel a pedagógusok nem tudnak megbirkózni, ehhez speciálisan képzett szakemberre lenne szükség. Ilyenkor a pedagógusok menekülnek a számukra megoldhatatlan feladatoktól, és alig várják, hogy a gyerek kimaradjon az iskolából. A 9. osztályokból való lemorzsolódással a fegyelmi problémák is némiképpen enyhülnek, mert kimaradnak azok a gyerekek, akik legkevésbé motiváltak a tanulásra, és legkevésbé képesek az iskolai szabályokhoz való alkalmazkodásra.

A sok problematikus család megnehezíti az iskolák és a szülők együttműködését. A szülők akkor sem mennek be az iskolába, ha a gyerekkel súlyos gondok vannak, és ha a pedagógusok többször kérik erre őket. A pedagógusok szerint a fegyelmi problémák sokaságának legfőbb oka a gyerekek céltalansága és érdektelensége. Azért fegyelmezetlenek, mert nem tudnak mit kezdeni magukkal. A magatartási problémák összefüggésben vannak a gyerekek motiváltságával. Ha sikerül a tanárnak felkelteni a gyerekek érdeklődését, kevesebb fegyelmezetlenség nehezíti az oktatást. Az egyik osztályfőnök, pl. a következőket mondta:

„Ha sikerül olyan érdekesen tartani az órát, akkor kevesebb magatartási problémám van, ha fáradtabb vagyok, sokat javítottam előző este, azt észreveszik, akkor több lesz a magatartási probléma, mert akkor unatkoznak, nem azért mert érti az anyagot, csak a múltkori érdekesebb volt, de most nem annyira érdekes.”

Mivel a legsúlyosabb tanulmányi kudarcok és magatartási problémák gyakran vezetnek a tanulók kimaradásához, az első két évfolyam kimaradási adatait részletesen is megvizsgáltuk. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy hányan jutnak el egyáltalán a szakmai képzés elkezdéséig.

A vizsgált iskolákban a teljes tanulólétszámon belül a 9. osztályos tanulók 25%-ot, a 10. osztályosok pedig 20%-ot tettek ki. Már ebből is látszik, hogy a tankötelezettségi előírások ellenére, 10. osztályra jócskán megfoghatkozik a tanulólétszám. A 2000/2001-es tanévben a 9. osztályosok 13%-a és a 10.-esek 10%-a maradt ki az iskolából. A 10. osztályos tanulólétszám a 9.-esekhez viszonyítva 84%-ra csökkent (a 7%-nyi különbség valószínűleg az újonnan belépők számával magyarázható). Ez lényegében azt jelenti, hogy jelenleg a szakképző iskolákban a belépő tanulólétszám 20-25%-ának esélye sincs arra, hogy elkezdje a szakmatanulást.

**A lemorzsolódók aránya a 2000/2001-es tanévben évfolyamok szerint
(az adott évfolyam tanulóinak %-ában)**

	9. oszt. lemorzsolódó arány	10. oszt. lemorzsolódó arány	11.szmk lemorzsolódó arány	12. szmk lemorzsolódó arány	11. szki lemorzsolódó arány	12. szki lemorzsolódó arány
N	149	145	142	99	94	75
átlag	13,204	9,821	13,743	6,381	10,852	7,848

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A különböző települések iskoláit összehasonlítva, Budapesten találtuk a legmagasabb lemorzsolódási értékeket. Ugyancsak mindkét évfolyamon az átlagosnál magasabb volt a lemorzsolódók aránya azokban az iskolákban is, amelyeknek kizárólagos profiljuk a szakmunkásképzés. És végül minél kisebb létszámú egy szakképző iskola, annál nagyobb az első két évben lemorzsolódó tanulók aránya. Míg a legkisebb iskolák az induló tanulólétszám közel egynegyedét elvesztik a második évre, a legnagyobb iskolákban a veszteség mindössze 6%. Ebben minden bizonnyal szerepet játszik az is, hogy a nagy létszámú városi iskolákból nemcsak kilépnek, hanem be is lépnek tanulók, míg a kis létszámú kisvárosi és községi iskolák lemorzsolódó tanulólétszámát új belépők alig ellensúlyozzák.

Az első két évben lemorzsolódott tanulók aránya a 2000/2001-es tanévben az iskolák jellemzői szerint (az évfolyam tanulóinak %-ában)

jellemzők	9. oszt. lemorzsolódó arány %	10. oszt. lemorzsolódó arány %	10. osztályos létszám arány a 9.-hez viszonyítva %
település			
Bp.	13,917	12,613	75,964
megyeszék.	14,530	10,724	86,859
város	11,834	8,878	83,595
kisváros	13,381	8,584	86,176
képzési formák			
nincs közép	15,075	12,386	77,798
több szmk	13,078	8,895	83,785
több közép	12,700	9,766	86,376
szakirány			
ipar	13,255	9,576	80,648
mezőgazdaság	12,071	7,449	86,834
tercier	13,820	11,579	87,918
létszám			
300 alatt	14,845	10,835	77,419
300-600	14,388	10,753	77,896
600-900	11,904	8,428	84,588
900 felett	12,027	9,275	93,650
összesen	13,204	9,821	83,959
N	149	145	170

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Amikor azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy tapasztalataik szerint az elmúlt három év alatt a különböző képzési formákban hogyan változott a lemorzsolódó tanulók száma, 29%-uk mondta azt, hogy a 9-10. osztályokban, 20%-uk, hogy a szakmunkásképzős osztályokban, és 11%-uk, hogy a szakközépiskolai osztályokban nőtt a lemorzsolódók aránya.

A lemorzsolódási arányok változása

változás	9-10. osztály	szakmunkás	szakközép
csökkent	21,5	23,5	23,2
nem változott	49,1	56,2	65,6
nőtt	29,4	20,4	11,2
összesen	100,0	100,0	100,0
N	163	162	125

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A lemorzsolódott tanulókat ugyan ezúttal nem vizsgáltuk, de a kimaradás problémájáról nemcsak az igazgatóktól, hanem a tanulóktól is érdeklődtünk. Kérdőíveinken megkérdeztük a 10. osztályos tanulóktól, hogy felmerült-e már bennük, hogy otthagyják jelenlegi iskolájukat. A válaszok szerint majdnem egyharmadukat (32%) már foglalkoztatta ez a kérdés. Azt tapasztaltuk, hogy az átlagosnál többen gondoltak erre a lányok közül, és a magasabb iskolázottságú szülők gyerekei közül. A legmagasabb iskolázottságú apák gyerekeinek csoportjában kétszer olyan gyakran fogalmazódott meg ez a gondolat, mint a legalacsonyabb iskolázottságú szülők gyerekeinek csoportjában. A lakóhelytől kevésbé függött a kimaradás gondolatának felvetődése, mint a gyerekek által tanult szakmáktól. A szállítás-hírközlési tanulóknak a 37%-a, a mezőgazdasági szakmák tanulóinak pedig a 39%-a foglalkozott már az iskola elhagyásának gondolatával.

Ezekből az adatokból jól látszik, hogy a kimaradás gondolata korántsem csak azokban a tanulóknak vetődik fel, akik nem tudják teljesíteni az iskolák tanulmányi követelményeit. Ezt bizonyítja az is, hogy sem az általános iskolai bizonyítványuk sem a jelenlegi tanulmányi eredményeik nem rosszabbak azoknak, akik a kimaradás gondolatával foglalkoznak, mint azoknak, akiknek ez még nem jutott eszükbe.

**Azoknak a tanulóknak az aránya, akiket foglalkoztat a kimaradás gondolata
egyéb jellemzőik szerint (a válaszadók %-ában)**

jellemzők	kimaradásra gondol
nem	
fiú	29,8%
lány	36,2%
apa iskolázottsága	
8 oszt. alatt	21,4%
8 osztály	30,9%
szakmunkás	29,9%
érettségi	34,0%
felsőfok	40,0%
lakóhely- település	
főváros	34,1%
megyeszékhely	27,5%
város	35,1%
kisváros	32,9%
község	31,5%
lakóhely- régió	
Bp.	34,6%
északnyugat	24,4%
délnyugat	37,2%
közép	34,5%
délkelet	31,3%
északkelet	29,1%
szakmacsoport	
ipar	30,7%
építőipar	23,9%
mezőgazdaság	37,1%
élelmiszer	28,2%
szolgáltatás	29,6%
ker. és vendég	34,2%
szállítás, hírközlés	38,5%
összesen	32,2%
N	2025

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

Tanulmányi átlagok a kimaradás gondolatának felvetődése szerint

ott hagyja az iskolát	általános iskolai átlag	jelenlegi tanulmányi átlag
igen	3,258	3,172
nem	3,269	3,163
összesen	3,265	3,166

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Természetesen a kimaradás okai felől is érdeklődtünk. A válaszok szerint a kimaradás gondolatával foglalkozók majdnem felében (44%) azért merült fel ez a lehetőség, mert egyszerűen nem érzi jól magát az iskolában. Több, mint a válaszadók egynegyede (28%) megbánta a szakmaválasztását, és egy ehhez hasonló nagyságú csoport (23%) nem tartja elég színvonalasnak iskoláját. A kimaradás ötletével foglalkozó tanulók közül mindössze 8% maradna ki azért, mert az iskolában túl magasak a követelmények, és mindössze 6%-uk mondta azt, hogy azért, mert túlságosan sok költséget jelent az iskoláztatás családja számára.

A rossz iskolai közérzet az alacsony iskolázottságú apák gyerekeinek esetében jelent az átlagosnál gyakrabban gondot, de jellemző a kisebb településen élő családok gyerekeinek esetében is, elsősorban a keleti régiók iskoláiban, valamint az élelmiszeripari, és a szállítás hírközlési szakmákat tanulók esetében. Az elhibázott szakmaválasztás miatt a kimaradás elsősorban a mezőgazdasági, élelmiszeripari és az ipari szakmák tanulóit foglalkoztatja. Az iskolák színvonalával elsősorban a magasabb iskolázottságú szülők gyerekei elégedetlenek, és elsősorban kereskedelem és vendéglátó ipari szakmák tanulói. Az iskoláztatási költségek pedig szinte kizárólag az alacsony iskolázottságú szülők gyerekeinek jelentenek gondot, és az átlagosnál háromszor gyakrabban fordul elő ez az érv a mezőgazdasági szakmákat tanulók esetében.

Vagyis a tanulók válaszai szerint a szakképző iskolákból való kimaradás korántsem csak annak köszönhető, hogy a gyerek kudarcos az iskolában, mert nem tud megfelelni a tanulmányi és a magatartási követelményeknek. Legalább ilyen súllyal szerepel az indokok között az is, hogy az iskola nem felel meg a tanulók igényeinek.

Az iskola elleni kifogások, egyéb jellemzők szerint (a válaszadók %-ában)

jellemzők	közérzet	szakma	színvonal	követelmény	költségek
apa iskolázottsága					
8 oszt. alatt					33,3%
8 osztály	53,7%	28,0%	22,0%	4,9%	12,2%
szakmunkás	42,5%	29,2%	22,6%	10,8%	7,0%
érettségi	43,4%	32,4%	21,9%	8,1%	2,2%
felsőfok	25,0%	20,5%	36,4%	4,5%	2,3%
lakóhely- település					
főváros	33,3%	29,0%	33,3%	13,0%	4,3%
megyeszékhely	34,5%	32,7%	30,9%	9,1%	1,8%
város	50,4%	24,8%	26,4%	5,8%	6,6%
kisváros	45,3%	35,5%	14,5%	10,1%	4,4%
község	44,2%	23,7%	24,1%	6,8%	8,4%
lakóhely- régió					
Bp.	36,1%	30,6%	30,6%	13,9%	4,2%
északnyugat	27,1%	33,9%	20,0%	6,8%	3,4%
délnyugat	40,2%	22,7%	21,1%	8,6%	2,4%
közép	46,2%	28,7%	21,7%	7,7%	11,2%
délkelet	48,6%	31,1%	25,7%	9,5%	5,4%
északkelet	49,7%	27,0%	24,5%	6,3%	6,3%
szakmacsoport					
ipar	40,1%	37,6%	22,8%	6,1%	4,1%
építőipar	34,6%	26,9%	17,3%	5,8%	3,8%
mezőgazdaság	48,5%	39,4%	18,2%	3,0%	18,2%
élelmiszer	60,6%	36,4%	18,2%	12,1%	9,1%
szolgáltatás	42,2%	24,4%	17,8%	13,3%	6,7%
ker. és vendég	43,6%	13,9%	27,1%	12,8%	5,0%
szállítás, hírközlés	52,4%	19,0%	23,8%	4,8%	4,8%
összesen	43,6	27,9	23,4	8,4	6,1
N	648	648	648	648	648

OKTK, tanulói kérdőív, 2001

Közoktatás és szakmai képzés

Az általános képzés meghosszabbítása

A hátrányos helyzetű tanulók tömeges megjelenése a szakképző iskolák 9-10. osztályaiban kétségtelenül összefüggött a kötelező általános képzés 10 évre történt meghosszabbításával, ami egyrészt esélyt teremtett a rossz társadalmi helyzetű tanulók továbbtanulására, más részből viszont új, és rendkívül nehéz feladatok elé állította a szakképző iskolákat. Az iskolákra rótt új feladatok megoldását az egymást követő oktatási kormányzatok eltérő reform-koncepciói még inkább megnehezítették.

Annak ellenére, hogy az általános képzés meghosszabbítása különböző pártok programjaiban már a rendszerváltás óta szerepelt, végül is csak az 1996-os törvénymódosítás következményeként 1998-ban került rá sor. Ekkor vezették be a NAT-ot, és a NAT-hoz kapcsolódva arra kötelezték az iskolákat, hogy pedagógiai programot és helyi tanterveket készítsenek. A NAT bevezetése a tananyag átalakításán túl iskolaszervezeti változásokkal is együtt járt. A törvénymódosítás a korábbi 8 osztályos általános képzés helyett mindenki számára 10 évfolyamos, egységes általános képzést tett kötelezővé, másrészt szétválasztotta a középfokú oktatásban az általános képző és a szakképzési szakaszt, vagyis előírta, hogy a gyerekeknek 10 osztályos általános képzésben kell részesülniük mielőtt szakmai képzésük elkezdődne. Az általános képzés utolsó két éve csak pályaorientációt és szakmai alapozó képzést tett lehetővé.

Alig kezdődött el a NAT és az iskolák által elkészített pedagógiai programok és helyi tantervek szerinti oktatás, az 1998-ban hatalomra került új kormány máris újabb tantervi változtatásra, kerettantervek bevezetésére határozta el magát. Két éves előkészület után 2001 őszén be is vezették a különböző iskolatípusokra szabott kerettanterveket, ami újabb változások és újabb feladatok elé állította a szakmai iskolákat.

A kerettantervi szabályozás négy szempontból jelentett újdonságot a korábbi alaptantervi szabályozáshoz képest: Egyrészt megszüntette azt a szabadságot, amit a NAT-hoz kapcsolódó helyi tantervek nyújtottak az iskoláknak, és minden képzési formához egységes központi tantervet rendelt. Másrészt megváltoztatta a NAT-nak azt a törekvését, hogy a 10 éves kötelező általános képzést egységes követelmények szerint szabályozza, és visszatért a korábbi időszakban jellemző 8 osztályos általános képzéshez, és az erre épülő középfokú iskolákhoz. Harmadrészt középfokon is felélesztette a hierarchikusan épülő, és a tananyag tartalmában

egymástól szigorúan elkülönülő iskolatípusokat (szakmunkásképző, szakközépiskola, gimnázium). A negyedik változás pedig az volt, hogy a kötelező központi tantervek bevezetésével feleslegessé tette a pedagógusok (illetve a tantestületek) aktivitását az iskolák pedagógiai programjának és helyi tantervének elkészítésében, s egyúttal használaton kívül helyezte a korábbi években sok fáradsággal elkészített helyi tantervi dokumentumokat.

Ezek a változások azonban nem érintették az általános képzés meghosszabbítását, vagyis a NAT-hoz kapcsolódó reformnak ezt a törekvését a 2001-ben bevezetett újabb reform is megtartotta: a szakközépiskolákban továbbra is csak az érettségi után, a szakmunkásképzőkben (szakiskolákban) pedig csak a 10. évfolyam után kezdődhet el a szakmai oktatás.

Kutatásunk során valamennyi tantervi és szerkezeti változtatásra vonatkozóan igyekeztünk összegyűjteni az igazgatók véleményét. Miután az általános képzés meghosszabbításának körülményeit 1999-ben is vizsgáltuk (Liskó, 1999), bizonyos kérdésekben alkalmunk nyílt összehasonlítani a jelenlegi és a két évvel korábbi álláspontokat.

1999-ben igazgatók 52%-a értett egyet a szakmai képzés és az általános képzés elválasztásának, illetve a szakmai képzés későbbre halasztásának a szükségességével a szakmunkásképzők, és 40%-a a szakközépiskolák esetében. Három éves tapasztalat birtokában, 2001 őszén a szakképző iskolák igazgatóinak ugyancsak közel fele (47%) nyilatkozott úgy, hogy helyesnek találja az általános képzés tíz évre történt meghosszabbítását, és ugyanennyien mondták azt is, hogy nem értenek vele egyet. Vagyis három év alatt országos szinten az igazgatók álláspontja nem sokat változott. A budapesti és a kisvárosi igazgatók véleménye azonban karakteresen eltért az átlagtól. A budapestiek között többen voltak a reformot ellenzők, mint a támogatók között, a kisvárosiak közül pedig többen támogatták, mint amennyien ellenezték a reformot.

Az igazgatók véleménye az általános képzés meghosszabbításáról településtípus szerint

vélemény	település				összes
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
egyetért vele	8 33,3%	20 43,5%	29 47,5%	22 56,4%	79 46,5%
nem ért vele egyet	15 62,5%	23 50,0%	27 44,3%	15 38,5%	80 47,1%
vannak előnyei és hátrányai is	1 4,2%	3 6,5%	5 8,2%	2 5,1%	11 6,5%
N	24	46	61	39	170
összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

2001-ben megkérdeztük az igazgatóktól azt is, hogy tapasztalataik szerint a tanulók szülei hogyan vélekednek erről a változásról. Az igazgatók közel egyharmada (31%) szerint a szülők helyeslik a reformot, valamivel több, mint egyharmaduk (35%) szerint pedig ellenzik. Az igazgatók harmadik harmada vagy nem ismerte a szülők véleményét, vagy az volt a benyomása, hogy a szülők túlságosan tájékozatlanok ahhoz, hogy ebben a kérdésben állást foglaljanak. Minél kisebb településen működött az iskola, annál több igazgató tapasztalta, hogy a szülők egyetértének az általános képzés meghosszabbításával, és annál többen mondták azt is, hogy nem ismerik a szülők véleményét.

**A szülők véleménye az általános képzés meghosszabbításáról
településtípus szerint**

szülők véleménye	település				összesen
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
egyetértének	2 8,3%	16 34,8%	19 30,6%	17 42,5%	54 31,4%
nem értenek egyet	12 50,0%	16 34,8%	24 38,7%	8 20,0%	60 34,9%
nem tudja	2 8,3%	9 19,6%	12 19,4%	9 22,5%	32 18,6%
tájékozatlanok	8 33,3%	5 10,9%	7 11,3%	6 15,0%	26 15,1%
N	24	46	62	40	172
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az általános képzés meghosszabbításának megítélése és az iskolák tanulói összetétele sem volt független egymástól. Az átlagnál több problémátikus családi helyzetű (cigány, hátrányos helyzetű) tanulót találtunk azoknak az iskoláknak a 9. osztályaiban, amelyeknek az igazgatói egyetértettek az általános képzés meghosszabbításával, feltehetőleg azért, mert úgy gondolják, hogy ez a tantervi reform leginkább az ilyen gyerekek érdekeit szolgálta.

**A problematikus helyzetű tanulók aránya az igazgatók véleménye szerint
(az összes tanuló %-ában)**

vélemény	9. oszt. hátrányos arány	9. oszt. veszélyeztetett arány	9. oszt. cigány arány
egyetért vele	35,429	11,571	17,16
nem ért vele egyet	30,912	11,924	11,91
vannak előnyei és hátrányai is	27,979	5,244	9,89
összesen	32,920	11,333	13,83
N	121	115	103

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

1999-es kutatásunkból is az derül ki, hogy annak ellenére, hogy az igazgatók egy része nem helyeselte az általános képzés meghosszabbítását (legszívesebben folytatta volna a hagyományos szakképzést), 61%-uk egy éves tapasztalatai alapján úgy gondolta, hogy a reform a tanulók érdekeit szolgálja. Különösen sok igazgató vélekedett így az általános iskolák (85%) és a szakmunkásképzők (70%) igazgatói közül, akik olyan iskolákban szereztek a meghosszabbított általános képzésről tapasztalatokat, amelyekben a legtöbb gyenge képességű és a legtöbb hátrányos helyzetű gyereket oktatják.

Amikor 2001-ben azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy kik profitáltak legtovább az általános képzés meghosszabbításából, a válaszadók háromnegyed része említette a tanulókat, majdnem fele a szülőket, és több, mint egyharmada a pedagógusokat és az iskolákat is. A budapesti igazgatók (akik közül egyébként az átlagosnál kevesebben értettek egyet a reformmal) többsége is (60%) elismerte, hogy az általános képzés meghosszabbítása a tanulók előnyét szolgálta.

**Kinek volt hasznára az általános képzés meghosszabbítása
(a válaszadók %-ában)**

előnyök	település				összes
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
tanulók	60,0%	83,3%	72,3%	75,9%	74,8%
szülők	33,3%	61,1%	42,6%	51,7%	48,8%
pedagógusok	33,3%	36,1%	31,9%	44,8%	36,2%
iskola	40,0%	30,6%	34,0%	34,5%	33,9%
fenntartó	6,7%	5,6%	10,6%	13,8%	9,4%
N	15	36	47	29	127

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

2001-ben az összes igazgató közül 34% nyilatkozott úgy, hogy az általános képzés meghosszabbítása az iskolák számára előnyökkel is járt. Kö-

zülük az igazgatók közel kétharmada előnyösnek ítélte, hogy megnőtt a közismereti tantárgyak jelentősége, közel fele a pedagógusok munkahelyi biztonságának javulásában látott előnyt, egyharmaduk pedig úgy tapasztalta, hogy stabilizálódott az iskolák tanulólétszáma. Minél kisebb településen működött az iskola, annál többen látták úgy, hogy az általános képzés meghosszabbítása stabilizálta az iskola tanulólétszámát.

Milyen előnyöket jelentett az általános képzés meghosszabbítása az iskolák számára (a válaszadók %-ában)

intézményi előny	település				összes
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
biztosítva van a tanulólétszám	33,3%	25,0%	32,7%	42,4%	33,1%
megnőtt a közismereti oktatás jelentősége	61,1%	61,1%	61,2%	63,6%	61,8%
javult a pedagógusok munkahelyi biztonsága	50,0%	36,1%	53,1%	42,4%	45,6%
N	18	36	49	33	136

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A kétségtelen előnyök ellenére a reform gyakorlati megvalósítása az iskolák számára nem volt problémamentes. Az igazgatók fele már 1999-es kutatásunk során jelezte, hogy gondot okozott a tanteremhiány és egynegyedük szerint a megfelelő képzettséggel rendelkező tanárok hiánya is. Mindkét probléma elsősorban a szakmunkásképzőkben és a vegyes típusú szakképző iskolákban volt jellemző. 1999-ben azt tapasztaltuk, hogy a reform bevezetése elsősorban a szakmai gyakorlati oktatók és a szakmai tanárok foglalkoztatása szempontjából érintette érzékenyen az iskolákat. Annak ellenére, hogy a legtöbb intézménynél megpróbálták átmeneti foglalkoztatásukat valamilyen formában megoldani, az igazgatók fele panaszkodott arról, hogy szakmai oktatók, és több mint egyharmada arról, hogy szakmai tanárok váltak feleslegessé. Ugyancsak az általános képzés meghosszabbítása eredményezte azt a helyzetet, hogy a szakmunkásképzőkben és a vegyes típusú szakképző iskolákban kihasználatlanul maradtak az iskolai tanműhelyek. 1999-ben a megkérdezett igazgatók közül erről a problémáról 29% tett említést.

Három éves tapasztalat birtokában, 2001-ben már az igazgatók 88%-a számolt be arról, hogy problémákat okozott iskolája számára az általános képzés meghosszabbítása. A problémák közül legtöbben ekkor is az átalakítással együtt járó „hiányokat” (tanterem hiány, tanár hiány) és a „feleslegeket” (szaktanár felesleg, szakoktató felesleg, tanműhely felesleg) említették. Vagyis mindkét kutatás során azt tapasztaltuk, hogy az általános képzés meghosszabbítására vonatkozó reformnak nagyon sok helyen hiányoz-

tak a tárgyi és személyi feltételei, és sok intézményből jelezték azt is, hogy a reform bevezetése a meglévő értékek pazarlásával járt együtt.

A reform bevezetése a gyakorlatban azzal a következménnyel járt, hogy volt két olyan átmeneti év, amikor a 9-10. osztályosok nem vettek részt szakmai oktatásban, de a felsőbb évesek még régi rendszer szerint tanultak, vagyis amikor szakmai tanárokból és a szakoktatókból jelentős felesleg mutatkozott. Ez szükségképpen elégedetlenséget váltott ki, és bizonytalan-ságot okozott az érintett tanárok körében. Az igazgatók egy része úgy hi-dalta át a helyzetet, már a törvényi előírást megelőzve, fokozatosan indíto-tta be a 9-10. osztályokat, ami a szakmai tanároknak folyamatos foglalkoz-tatást biztosított. Máshol a szakmai tanárokat átmenetileg egyéb munkákra (közismereti tárgyak oktatása, gyakorlati műhelyekben folytatott munka, kollégiumi nevelőtanárság, stb.) foglalkoztatták. És természetesen olyan esetek is voltak, amikor a szakmai tanárok egy részét kordedvezménnyel nyugdíjazták.

A meghosszabbított általános képzésből az is következett, hogy a szakképző iskolákban bővíteni kellett a közismereti tanárok számát. Az új tanárok nagy része nő volt, fiatal volt, vagy korábban általános iskolában tanított, ami jelentős mértékben átalakította a hagyományos szakképző iskolai tantestületeket.

Az iskolák számára a másik súlyos gondot a tantermek jelentették. Mi-vel korábban a szakmai képzés a közismereti képzéssel párhuzamosan folyt, és a tanulók idejük több mint felét szakmai gyakorlaton töltötték, a szakképző iskolákban kevesebb tanteremre volt szükség. Az általánosan képző 9-10. osztályok működtetése sok iskolában csak úgy volt lehetséges, ha bővítették az iskolák tantermeinek számát, vagyis korábban más célra használt helyiségeket (padlástér, alagsor, tanműhely, szertár, stb.) tanter-mekké alakítottak át. Ezek a termek természetesen az átlagosnál kevésbé voltak alkalmasak tanításra, holott éppen a 9. osztályok magas létszámai miatt az átlagosnál több gyereket kellett oktatni bennük. Úgy is fogalmaz-hatnánk, hogy a 90-es évek első felében a szakképző iskolák jellemző gondjai a tanműhely-gondok voltak, s mire nagy erőfeszítések árán megte-remtették saját iskolai tanműhelyeiket, a tanműhelyek egy része felesle-gessé vált és új tantermekről kellett gondoskodniuk.

Ugyancsak súlyos problémát okozott, hogy a 9. osztályokba belépő gyerekek esetében, miután ezzel tankötelezettségüket teljesítették, lénye-gében semmilyen szelekciós eljárást nem lehetett alkalmazni, tehát nagyon sok gyenge előképzettségű tanuló került be az osztályokba. Ennek követ-keztében a 9. osztályok végén sokan megbuktak, s a 9. osztályok létszáma az évismétlőkkel együtt helyenként 35-40-es létszámúra duzzadt. Ebből természetesen az is következett, hogy ilyen nagy létszámú osztályokban egyszerűen nem lehetett eredményesen oktatni a többségükben készség-és felkészültségbeli hiányokkal, illetve beilleszkedési, szabálykövetési problémákkal küszködő gyerekeket.

Ezekon a problémákon kívül a 2001-es adatok szerint az átalakításból következő szervezési problémák az igazgatók 40%-a számára okoztak gondot, és az igazgatók 28%-a fejezte ki aggodalmát amiatt, hogy az általános képzés meghosszabbítása miatt romlik a szakmai képzés minősége.

Milyen problémákkal járt az általános képzés meghosszabbítása az iskolák számára (a válaszadók %-ában)

intézményi problémák	esetek %
tanterem hiány	70,3%
tanár hiány	38,7%
tanterv probléma	18,1%
tankönyv probléma	31,6%
szervezési probléma	40,0%
finanszírozási probléma	22,6%
szakmai tanárok váltak feleslegessé	35,5%
szakoktatók váltak feleslegessé	37,4%
kihasználatlan maradt a tanműhely	26,5%
csökkent a szakmai képzés színvonala	28,4%
N	155

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

2001-ben azt is megkérdeztük az igazgatóktól, hogy milyen problémákat okozott az általános képzés meghosszabbítása a pedagógusok számára. A megkérdezett igazgatók 85%-a számolt be valamilyen problémáról. Közel háromnegyed részük (71%) mondta azt, hogy gondot okozott a helyi tantervek elkészítése, és közel kétharmaduk szerint (64%) problémát okozott az új tantervek alkalmazása is. Az igazgatók közel fele vélekedett úgy, hogy az általános képzés meghosszabbításával a pedagógusok új módszerek alkalmazására kényszerültek, és több, illetve nehezebb lett a munkájuk. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a NAT bevezetéséhez illeszkedő helyi tantervek elkészítése túlságosan megterhelő feladatokat rótt a szakképző iskolák tantestületeire, mert nem volt megfelelő felkészültségük ahhoz, hogy ennek megfeleljenek.

Milyen problémákkal járt az általános képzés meghosszabbítása a tanárok számára (a válaszadók %-ában)

pedagógus problémák	esetek %
helyi tantervet kellett készíteniük	70,7%
továbbképzésen kellett részt venniük	34,0%
új tantervek szerint kellett tanítaniuk	63,3%
változtatni kellett a pedagógiai módszereiken	49,0%
nehezebb lett a munkájuk	54,4%
probléma- több lett a munkájuk	45,6%
N	147

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Amikor 1999-ben arról érdeklődtünk, hogy miben látják az általános képzés meghosszabbításának előnyeit, az igazgatók több mint fele válaszolta azt, hogy a tanulmányi idő meghosszabbításában és a közismereti képzés jelentőségének növekedésében. Az általános képzés meghosszabbítása az igazgatók szerint elsősorban azoknak a tanulóknak hozott előnyös változást, akik korábban 14 éves korukban, felkészületlenül és tájékozatlanul kényszerültek szakmaválasztásra, akiknek ugyancsak 14 éves korukban, biológiailag fejletlenül kellett elkezdniük a fizikai munkát a szakmai gyakorlóhelyeken, és akiknek 17-18 éves korukban munkába kellett állniuk. Akkor az általunk megkérdezett igazgatók több mint háromnegyede említette a reform előnyeként a szakmaválasztás elhalasztását, kétharmaduk említette pozitív változásként a munkába állás késleltetését, és az igazgatók több mint fele gondolta úgy, hogy előnyösebb, hogy ezentúl a gyerekek fizikailag fejlettebben kezdhetik el a szakmai gyakorlatot.

Amikor 2001-ben feltettük ugyanezt a kérdést, már az igazgatóknak a 92%-a sorolt fel legalább egy olyan szempontot, amely szerint ez a reform a tanulók számára előnyt biztosított. Ezúttal az igazgatók közel négyötöde említette a tanulók számára előnyös változásként a szakmaválasztás időpontjának elhalasztását, közel kétharmaduk említette előnyként, a későbbi munkába állás lehetőségét, valamint azt, hogy 16 évesen, fejlettebb fizikummal kezdhetik a szakmai gyakorlati oktatást. Az igazgatók 58%-a gondolta úgy, hogy az általános képzés meghosszabbítása javítja a tanulók általános műveltségének színvonalát, de mindössze 16%-uk remélte, hogy a szakmai képzés színvonalának is használ. Vagyis három éves tapasztalat birtokában, a reformot az igazgatók a tanulók szempontjából pozitívabb változásnak tekintették, mint korábban.

Milyen előnyökkel járt az általános képzés meghosszabbítása a tanulók számára (a válaszadók %-ában)

tanulói előny	esetek %
később dönthetik el, milyen szakmát válasszanak	79,4%
magasabb általános műveltséget szereznek	58,1%
fizikailag fejlettebbek	60,6%
javult a szakmai képzés színvonala	15,6%
később kell munkába állniuk	63,1%
N	160

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az előnyök mellett a reform a tanulók szempontjából hátrányokat is jelentett, bár ezeket az igazgatók 1999-ben még az előnyöknél jóval ritkábban említették. 54%-uk mondta azt, hogy gondot okoz a tanulók számára, hogy hosszabb ideig kell közismereti tantárgyakat tanulniuk, és 42%-uk vélte úgy, hogy hátrányosan érinti őket a szakképzés késleltetése. A tanu-

lőidő meghosszabbodását csak egyötödük, a fizikai munkához való későbbi adaptáció problémáját pedig alig egyharmaduk említette hátrányként.

2001-es kutatásunk során az iskolaigazgatók 88%-a már legalább egy olyan szempontot is felsorolt, amely szerint hátrányos volt a tanulók számára az általános képzés meghosszabbítása. Ekkor már több, mint háromnegyed részük gondolta úgy, hogy a tanulók számára hátrányos, hogy hosszabb ideig tart a közismereti tantárgyak oktatása, és majdnem ennyien említették hátrányként azt is, hogy később kezdődik el a szakmatanulás. Ugyanakkor a munkára való szocializáció későbbi kezdése csak az igazgatók 37%-a, a tanulmányi idő meghosszabbodása pedig csak 30%-uk szerint hátrányos a tanulókra nézve.

Milyen hátrányokkal járt az általános képzés meghosszabbítása a tanulók számára (a válaszadók %-ában)

tanulói hátrányok	esetek %
tovább kell iskolába járniuk	30,0%
később kezdhetik el a szakma tanulását	71,3%
hosszabb ideig kell közismereti tárgyakat tanulni	76,7%
nehezebben szoknak hozzá a fizikai munkához	36,7%
N	150

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Amikor 2001-ben általános értékelést kértünk az igazgatóktól az általános képzés meghosszabbításáról, a válaszadók több, mint fele válaszolta azt, hogy ez a reform megfelelő irányban alakította át a szakmai iskolák szerkezetét, valamivel több, mint egynegyedük (27%) gondolta úgy, hogy elhibázott fejlesztés volt, és majdnem egyötödük (19%) válaszolta azt, hogy a reformnak voltak előnyei és hátrányai is. Azt tapasztaltuk, hogy minél kisebb településen működik az iskola, annál kedvezőbb tapasztalatokat szereztek az igazgatók az általános képzés meghosszabbításáról.

Az általános képzés meghosszabbításának értékelése településtípus szerint

tapasztalat	település				összes
	Bp.	megyeszék.	város	kisváros	
megfelelő irányban alakította át a képzés szerkezetét	8 36,4%	21 51,2%	32 56,1%	23 65,7%	84 54,2%
elhibázott fejlesztési irány volt	6 27,3%	12 29,3%	18 31,6%	6 17,1%	42 27,1%
vannak előnyei és hátrányai is	8 36,4%	8 19,5%	7 12,3%	6 17,1%	29 18,7%
N	22	41	57	35	155
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az interjúk beszélgetések során az osztályfőnökökkel az általános képzés meghosszabbítását a tanulók, a szülők és a pedagógusok szempontjából is értékeltettük. A pedagógusok szerint a tanulóknak általában nincs véleményük az általános képzés meghosszabbításáról. Ők ezt adottságnak veszik, nem ismerték a régi rendszert, nem tudják, mi a különbség. A tanulók véleményét tehát a tanárok értelmezik, az ő tapasztalataik illetve benyomásaik alapján jelentik ki, hogy mi jó, illetve mi nem jó a gyerekeknek:

- Előnyös számukra, hogy a korábbiakkal szemben most folyamatosan tanulhatják a közismereti tárgyakat, és így nem felejtik el egy hét alatt, amit az előző órán tanultak.
- Előnyös, mert érettebben kezdik el a szakmai képzést, felnőttebbek 16 évesen, mint amikor az iskolába bekerülnek.
- Előnyös az is, hogy csak 18 évesen kerülnek ki a munkapiacra, mert 17 évesen még kiskorúak voltak.
- Előnyös, hogy a törvényi kötelezettségnek eleget téve azok a gyerekek is bekerülnek középfokú iskolákba, akik korábban az általános iskola elvégzése után nem tanultak tovább, és a munkanélküliek számát szaporították.
- Előnyös, hogy a gyerekek két éves haladékot kapnak a szakmaválasztásra, mert 14 éves korukban gyakran megalapozatlan döntések, vagy szülői ambíciók alapján választottak szakmát, amihez nem volt kedvük, vagy amire nem is igazán voltak alkalmasak.
- Az új rendszer jobban motiválja a gyerekeket a közismereti tárgyak tanulására. Mivel a szakmatanulásnak a 10. osztály elvégzése a feltétele, és az, hogy milyen szakmát tanulhatnak később, tanulmányi eredményüktől is függ, fontosabbak számukra a közismereti tárgyak, mint korábban voltak.
- A tanulni vágyó gyerekek szempontjából ugyanakkor hátrányos, hogy olyanokkal kerülnek egy osztályba, akiket csak a tankötelezettség tart bent az iskolában, akik fegyelmezetlenek, nem alkalmazkodnak a szabályokhoz, és rontják a többiek tanulási körülményeit.
- Hátrányos az is, hogy az első két évben egyáltalán nem részesülnek gyakorlati képzésben, mert legfogékonyabb korukban elmarad a munkára nevelésük, amit később már nehéz pótolni. Egy 16 éves gyereket már nehezebb munkára fogni, mint egy 14 éveset.
- A tanulni már nem akaró gyerekek szempontjából hátrányos, hogy a közismereti tárgyak tanulását erőltetik rájuk, amiből semmiféle sikerélményük nem származik, ahelyett, hogy szakmát tanulhatnának, és ez több sikerélményt, vagyis jobb közérzetet nyújtana nekik.
- Hátrányba kerültek azok a gyerekek is, akik a szakmunkás bizonyítvány megszerzése után érettségit akarnak szerezni, mert 11-12-ben

már nem tanulnak közismereti tantárgyakat, tehát két éves szünet után kell folytatniuk az érettségire való felkészülést.

A szülőkkel kapcsolatban nagyjából ugyanaz a helyzet, mint a gyerekekkel. A pedagógusok a szülők véleményét is saját tapasztalataik és benyomásaik alapján tolmácsolják.

- A pedagógusok szerint, a szülők többsége bízik az iskolában, és lényegében nem érdekli, hogy mit tanít az iskola. Az ő szempontjukból a végeredmény számít, tehát az, hogy a gyerek az iskolában piacképes tudásra tegyen szert, hogy ne legyen hiábavaló a tanulása.
- A szülők többsége elfogadta, illetve adottságnak veszi, hogy a képzés négy évig tart, amelyben elkülönül a két éves általános és a két éves szakképzési szakasz. Ezt nem vitatják és nem is értékelik. A pedagógusok szerint a szülők egy része tájékozatlan, és lényegében nem is érdekli a képzési szerkezet azon túl, hogy a gyereket beiratja az iskolába. Van, olyan szülő is, aki egyszerűen nem is érti, hogy miről szól ez a változás.
- A szülők egy kisebb hányada kifejezetten örül a képzés meghosszabbításának, mert úgy gondolja, hogy korai volt 17 évesen munkapiacra kerülniük a gyerekeknek, mivel még nem voltak nagykorúak, nem is vállalhattak teljes munkaidős állást.
- A szülők számára az a fontos, hogy biztos helyen tudják a gyerekeiket négy évig, mert legalább addig se kell azzal foglalkozniuk, hogy hol tud majd elhelyezkedni a gyerek.
- Ugyanakkor sok szegény és hátrányos helyzetű szülő számára hosszú a négy éves szakmatanulás. Nehezen bírják anyagilag a meghosszabbított tanulmányi időt.
- Jóllehet éppen a szegény szülők számára fontos, hogy a gyerek után családi pótlékot kapnak, amíg iskolába jár és ez most egy évvel meghosszabbodott.

A pedagógusok saját szempontjukból az általános képzés meghosszabbításának legtöbb negatívumát abban látták, hogy a szakmai iskolák közismereti tanárainak a 9-10. osztályokban a tankötelezettség által középfokú iskolába kényszerített hátrányos helyzetű gyerekek oktatásával rendkívül nehéz pedagógiai feladatokkal kell megbirkózniuk.

- A továbbtanulást nem ambicionáló, csak iskolakötelezettségi okokból bekerülő gyerekek nem akarnak tanulni, sokat hiányoznak és nem veszik komolyan az iskola rendszabályait. Rossz példát mutatnak a többieknek és a pedagógusoknak nincsenek hatékony nevelési eszközeik velük szemben, s mivel tankötelesek, nem lehet az iskolából eltávolítani őket.

- A gyenge tanulási motivációkkal rendelkező gyerekeket a szakképző iskolák két év alatt nem tudják megváltoztatni, ha ez az általános iskoláknak 8 év alatt, fiatalabb korban sem sikerült.
- A 9-10. osztályokba olyan gyenge képességekkel és olyan hiányos előképzettséggel kerülnek a gyerekek, hogy nincs másra lehetőség, mint a 7-8. osztályos általános iskolai tananyag átismétlésére. A pedagógusok számára ez súlyos küszködést okoz és nagyon kevés sikerélménnyel jár. „Hiába szakadok meg, mintha malacot tanítanék repülni. – mondta pl. az egyik történelem tanár.
- Nagyon különböző felkészültséggel kerülnek be a szakképző iskolákba a gyerekek. Van, akivel az általános iskolai tananyagot teljesen át kell ismételni, és van, aki unja ezeket az ismétléseket, mert ő már az általánosban megtanulta.
- A tanároknak a 9. osztályban van a legnehezebb helyzetük. Itt a gyerekek 30%-a általában olyan, aki csak a tankötelezettség miatt jár iskolába, és egyáltalán nem akar tanulni, sem szakmát sem közismeretet. 10.-ben már könnyebb a helyzet, mert addigra már a leggyengébb és legkevesbé motivált gyerekek kimaradnak.
- A közismereti tanárok szempontjából az is hátrányos, hogy nem vihetik végig az osztályaikat, mert 10.-től a gyerekek már csak szakmai tárgyakat tanulnak, tehát szakmai tanár lesz az osztályfőnökük.
- Ugyanakkor a szakmai tanárok könnyebb helyzetbe kerültek. Egy részről, akik csak a tankötelezettség miatt jártak a 9-10. osztályba, azok közül sokan lemorzsolódnak, és el sem kezdik a szakmatanulást, tehát velük nem kell küszködniük. Mivel az első két év szelekciós lehetőséget nyújt az iskolák számára, a szakmatanulást már csak azok kezdik el, akik ezt valóban ambicionálják. Másrészt a meghosszabbított általános képzés után, 16 éves korban érettebbek a gyerekek és komolyabban veszik a szakmatanulást, mint a 14 évesek. Ráadásul az is előnyös, hogy 11-12. osztályban a gyerekek már csak szakmai ismereteket tanulnak, tehát jobban tudnak koncentrálni a szakmatanulásra, mint korábban.
- A tanárok szempontjából hátrányos volt az átmenet ilyen hosszúra nyújtása is. Éppen megszokták a NAT-hoz kapcsolódó helyi tantervet, már jött is a kerettanterv. A szakképző iskolák közül van olyan, ahol még mindig három féle tanterv szerint oktatott szakmunkás osztályokat működtetnek egymás mellett, ami nagyon megterheli a tanárokat.

Pályaorientáció

Az általános képzés meghosszabbításának a következménye az volt, hogy 1998-tól a szakképző iskolák a 9-10. osztályokban szakmai oktatás helyett csak pályaorientációs képzést és szakmai előkészítést nyújthattak a gyerekeknek. Ezzel a változtatással az igazgatók és az egzisztenciájukban érintett szakmai tanárok és szakoktatók jelentős része egyetlen pillanatig sem értett egyet. Részben ennek volt köszönhető a reform lassú és "csökkent értékű" megvalósítása. A reform bevezetését követő első évben azt tapasztaltuk, hogy csak a vizsgált iskolák 67%-ában nem folyt hagyományos értelemben vett szakmai oktatás. 18%-ukban a törvény előírásai ellenére szakmai elméletet, 5%-ukban szakmai gyakorlatot, 10%-ukban pedig szakmai elméletet és gyakorlatot is oktattak. A szakmai oktatást folytató iskolák között mind általános iskolák, mind tiszta típusú szakmunkásképzők, mind vegyes típusú szakmai iskolák előfordultak. A vizsgált iskolák vezetőinek (illetve tantestületének) egyharmada tehát olyan módon is kifejezte az általános képzés meghosszabbításával való egyet nem értését, hogy a 9. osztályok óraterveiben megtartotta a szakmai órák egy részét, ami szükségképpen csökkentette az általános képzésre felhasználható időt (Liskó, 1999).

2001-es vizsgálatunk idején azonban a szakképző iskoláknak kevesebb volt az önállóságuk, ekkor már központilag, kötelezően előírt kerettantervek szerint folyt az oktatás, és a kerettantervek nem tették lehetővé 9-10. osztályban a szakmai képzés elkezdését. Ekkor az iskolák már kénytelenek voltak betartani a tantervek előírásait. A kerettanterveknek megfelelő óraszámok betartása azonban nem sokat változtatott az igazgatók és a pedagógusok véleményén. Amikor azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy tapasztalataik szerint mi a 9-10. osztályokban folytatott pályaorientációs képzés jelentősége, az igazgatók 58%-a válaszolta azt, hogy segíti a tanulók szakmaválasztását, 37%-uk szerint megalapozza a szakmai képzést, 26%-uk szerint viszont nincs semmi értelme.

A pályaorientációs képzés jelentősége (a válaszadók %-ában)

jelentőség	%
segíti a szakmaválasztást	57,8%
megalapozza a szakmatanulást	37,2%
nincs értelme	26,2%
N	173

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Azt tapasztaltuk, hogy azok az igazgatók hajlamosabbak pozitívabban értékelni a pályaeorientációs képzésnek a szakmaválasztásra gyakorolt hatását, akiknek az iskoláiban magasabb a hátrányos helyzetű tanulók aránya, és azok az igazgatók tartják nagyobb valószínűséggel feleslegesnek ezt a képzési formát, akiknek az iskoláiban viszonylag kevés a hátrányos helyzetű gyerek.

**A hátrányos helyzetű tanulók aránya a pályaeorientáció értékelése szerint
(az összes tanuló %-ában)**

értékelés	9. oszt. hátrányos arány %	10. oszt. hátrányos arány %
segíti a szakmaválasztást	48,49	34,08
megalapozza a szakmatanulást	46,62	31,69
nincs értelme	36,50	33,59
összesen	45,61	34,72
N	32	32

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A 9. osztályokban főként pályaeorientációs, a 10. osztályokban pedig szakmai előkészítés folyik. A legtöbb szakképző iskola a pályaeorientációs képzést is azokra a szakterületekre szűkítve oktatta, amilyen szakmákat az iskola kínálni tudott a tanulóknak. Vagyis nem a szakmaválasztásban általában, hanem az iskolán belüli szakmaválasztásban segítették őket. Az ennél szélesebb körű pályaeorientációt a szakképző iskolák nem is tudják megoldani, mert nincs eszközük és nincs tanáruk ahhoz, hogy olyan pályákra is orientálják a gyerekeket, amelyeket nem oktatnak. Ráadásul ez nem is érdekük, mert ha a pályaeorientáció sikeres, és a gyerekek olyan szakma iránt kezdenek el érdeklődni, amelyet az adott iskolában nem tanítanak, akkor csökken az iskola tanulólétszáma, mert 11. osztálytól másik iskolában kell folytatniuk tanulmányaikat.

Azt tapasztaltuk, hogy a szakképző iskolák 9. osztályban hetente átlagosan 4,6 órát, a tizedik osztályban pedig átlagosan 5,2 órát fordítottak pályaeorientációra illetve szakmai előkészítő ismeretek oktatására. Van olyan szakképző iskola, amelyik „tömbösítette” a pályaeorientációs órákat, vagyis hetente egy napon csak szakmai ismereteket oktatott a gyerekeknek. Olyan iskola is van, ahol a 9.-eseknek még egy csoportban tartották a pályaeorientációs órákat, de a 10.-esek már szakmacsoportok szerint voltak szétosztva szakmai előkészítő órákra. Ehhez természetesen az kellett, hogy 10.-re a gyerekek már legalább szakmacsoportok szerint elkülönüljenek, vagyis döntsenek szakmaválasztásukról.

2001 őszétől ugyan az iskolák már központi előírt kerettanterveket használtak, de az előző tanévben még használatban voltak a NAT-hoz illeszkedő helyi tanterveik. Amikor azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy mi-

lyen tanterveket alkalmaztak eddig a 9-10. osztályok oktatásához, közel kétharmaduk (59%) válaszolta azt, hogy önálló tantervet készítettek, és az igazgatók 17%-a számolt be más iskolától átvett tantervekről. A saját tantervek elkészítéséhez többféle forrást is használtak: 40%-uk nyomtatott mintatanterveket, 33%-uk pedig számítógépes adatbankból elérhető tanterveket.

**Milyen tanterveket alkalmaztak a 9-10. osztályokban
(a válaszadók %-ában)**

alkalmazott tanterv	%
önálló tantervet készítettek	59,4%
más iskola tantervét vették át	16,6%
nyomtatott mintatantervet alkalmaztak	40,0%
számítógépes adatbanki tantervet alkalmaztak	33,1%
N	175

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Megkérdeztük a szakképző iskolák igazgatóitól azt is, hogy mennyire váltak be a 9-10. osztályokban eddig (a kerettantervek bevezetéséig) alkalmazott tantervek és követelmények. A legtöbben (73 illetve 77%) mindkettőről azt mondták, hogy nem sikerültek tökéletesen, vagyis részleges átalakításra szorulnak. A tantervekről mindössze az igazgatók 23%-a, a követelményekről pedig az igazgatók 17%-a nyilatkozott teljesen elégedetten.

**Mennyire váltak be az eddig alkalmazott tantervek és követelmények
településtípus szerint**

értékelés	%
tantervek	
teljes átalakításra szorulnak	4,2%
részben átalakításra szorulnak	73,1%
megfeleltek	22,8%
követelmények	
teljes átalakításra szorulnak	6,1%
részben átalakításra szorulnak	77,3%
megfeleltek	16,6%
N	167

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A pályaorientációval kapcsolatban a leggyakoribb probléma az volt, hogy a kerettantervi előírások értelmében ennek a tantárgynak a keretén belül csak elméleti ismereteket lehet oktatni a gyerekeknek, gyakorlatiakat

nem. A pedagógusok szerint eredményesebb lehetne ez a képzés, ha a szakmák gyakorlatába is belekóstolhatnának. Nem véletlen, hogy pl. a Kolping iskolákban (amelyek egyházi fenntartású intézmények) a szakmai alapozó képzésbe a gyakorlati oktatás is beletartozik. Vagyis 9-10. osztályban a gyerekek nem csak elméletben ismerkednek meg a szakmákkal, hanem a gyakorlatban is kipróbálhatják a szerszámokat és a szakmai fogásokat.

A pedagógusok szerint a másik problémát az okozza, hogy a pályaaorientációs és szakmai előkészítő tantárgyhoz ugyan elkészültek a központi tantervek, de hiányoznak a tankönyvek és nincsenek szemléltető eszközök sem. Vagyis még mindig túlságosan sok munka hárul a tanárookra, akik többnyire egy-egy szakma szaktanárai, és nem elég tájékozottak ahhoz, hogy a pályaaorientációhoz szükséges, széleskörű ismereteket oktassanak.

A pedagógusok többségének azonban a problémák ellenére pozitív tapasztalatai vannak a pályaaorientációs képzésről, mert a gyerekek megalapozottabban és több ismeret illetve tapasztalat birtokában tudnak dönteni arról, hogy milyen szakmát válasszanak. Pozitívumként említették a pedagógusok azt is, hogy jobb készségekkel és több alapismerettel kezdik el a gyerekek a szakmatanulást a 10. év után, mint ahogy azt korábban, 8. osztály után tették, tehát könnyebben tudják megtanulni a szakmák elméleti ismereteit. Ugyancsak pozitívumként említette néhány tanár azt is, hogy a gyerekek érdeklődése jobban összpontosítható a szakmatanulásra a 11. évtől kezdve, amikor már nem kell általános ismereteket tanulniuk. Vagyis arra vonatkozóan is vannak kedvező tapasztalatok, hogy az általános képzés meghosszabbítása a szakmatanulásnak is hasznára vált.

Az oktatási reformok értékelése

A szakképző iskolák pedagógusainak többsége soha nem volt híve a NAT által fémjelzett oktatási reformnak. Az osztályfőnökökkel készített interjúkból kiderült, hogy a szakképző iskolák tanárainak egy része nem értette és máig sem érti, hogy mi volt a NAT szándéka, mi volt benne az újdonság. Többen megfogalmazták, hogy mindig is egy kissé „homályosnak” tartották a reform-koncepcióban leírtakat.

Egyik csoportjuk azért utasította el a reformok bevezetését, mert szerintük nem hozott tényleges változtatást. Szerintük a NAT bevezetése hatalmas nagy felhajtás közepette történt, de a tantárgyak tartalma alig változott. (Találkoztunk olyan matematika tanárral, aki mindenféle reformot „túlélve” jelenleg is ugyanabból a feladatgyűjteményből tanít, mint húsz évvel ezelőtt, és jó néhány tanár úgy látja, hogy a tankönyvek is csak minimálisan változtak az új kiadások során.)

A tanárok egy másik csoportja kifejezetten hibás fejlesztésnek tartotta a NAT bevezetését. Volt aki azért, mert helyi tantervet kellett készíteni hozzá, és ez túlságosan sok és túlságosan nehéz feladatot jelentett számára, és volt aki azért, mert véleménye szerint az iskolák túlságosan nagy szabadsága szétfelbontotta az iskolarendszert, mindenki azt tanított, amit akart, és ha egy gyerek iskolát változtatott, soha többé nem tudta bepótolni az elmulasztott ismereteket.

A pedagógusok egy másik része azon mérte le a NAT bevezetésének negatív hatásait, hogy a túlságosan „ambiciózusan” tervezett helyi tantervek túlterhelték a gyerekeket az általános iskolában, és nem maradt idő az alapkészségek elsajátítására. Mindezek alapján a NAT bevezetését és az ehhez kapcsolódó munkát a tanárok egy része fölösleges pénzkidobásnak tekintette, amiből ráadásul a tanárok részesedtek a legkisebb mértékben.

Természetesen akadtak támogatói is a NAT bevezetésének. Ők úgy gondolják, hogy helyes irányú fejlesztés lett volna, de nem lehet lemérni az eredményét, mert időnek előtte megakasztották a reformot. Így a NAT bevezetéséből a legtöbben csak az „átállás” nehézségeit érzékelték, a változás pozitív hatásai már nem érvényesülhettek.

Azok a pedagógusok, akiknek a tantestületei komolyan vették a pedagógiai programok és a helyi tantervek elkészítését, úgy gondolnak erre vissza, hogy nagyon nehéz feladat volt, mert nem voltak felkészülve rá, és mert nagyon sok munkával járt, de mindenképpen megérte, mert sokat tanultak közben, és végre egyszer alaposan végiggondolták, hogy mit és miért tanítanak. Ez a munka egyébként nem veszett kárba, mert ezek a pedagógusok jelenleg is a helyi tanterveiket használják, legfeljebb hozzáigazították egy kissé a kerettantervekhez.

A NAT-hoz kapcsolódó helyi tantervek elkészítésének nehézségei, az alkalmazásuk során felmerülő problémák és az elkészült tantervekkel való elégedetlenség is magyarázza, hogy 2001-ben az általunk vizsgált szakképző iskolák igazgatóinak többsége indokoltnak tartotta és támogatta a központilag elkészített és kötelező érvényű kerettantervek bevezetését. Az igazgatók ezt lényegében ugyanazzal indokolták, amivel a tanárok, vagyis, hogy a szakképző iskolák tantestületei felkészületlenek voltak az 1998-ban bevezetett, intézményi önállóságra építő, „laza” alaptantervi szabályozásra, és nem kaptak megfelelő szakmai segítséget a reform megvalósításához.

2001-ben a megkérdezett igazgatók több, mint kétharmada (68%) értett egyet a kerettantervek bevezetésével, és ezen felül 13%-uk részben megfelelő megoldásnak tartotta. Vagyis a szakképző iskolák igazgatóinak többsége pozitívan fogadta a hagyományos (szocialista) iskolaszervezethez és központi tantervi szabályozáshoz való visszatérést. Mindössze az igazgatók 6%-a nyilatkozott úgy, hogy nem ért egyet a tantervi szabályozásnak ezzel a módjával, 13%-uk szerint pedig az egésznek nincs túlságosan nagy jelentősége.

Vélemények a kerettantervek bevezetéséről településtípus szerint

vélemény	%
jó megoldásnak tartja	108 68,4%
részben jó megoldás	20 12,7%
nem ért vele egyet	10 6,3%
nincs jelentősége	20 12,7%
összesen	158 100,0%

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Amikor azt kérdeztük az igazgatóktól, hogy miben látják a kerettantervek bevezetésének előnyeit, az igazgatóknak mindössze egytizede mondta azt, hogy semmilyen előnnyel nem járnak. A legtöbben (85%) az iskolák tananyagának egységesítésében látták a kerettantervek pozitív hatását, a válaszadók majdnem egyharmada (30%) gondolta úgy, hogy megkönnyítik a tanárok munkáját, 13%-uk szerint a tananyag csökkentésével hoztak pozitív változást, 14%-uk szerint pedig éppen ellenkezőleg, a tananyag növelésével.

A kerettantervek előnyei (a válaszadók %-ában)

előnyök	%
egységesebbé teszi az iskolákat	84,6%
megkönnyíti a tanárok munkáját	30,1%
csökkenti a tanulmányi követelményeket	12,8%
növeli a tanulmányi követelményeket	13,5%
N	156

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Az igazgatók többsége szerint azonban a kerettantervek bevezetése hátrányokkal is járt. 72%-uk említett olyan negatívumot, ami a kerettantervek bevezetésének a következménye. A legtöbben (68%) a pedagógusokra rótt többletmunkát említették, 30%-uk pedig attól tart, hogy növeli a különbségeket a képzési formák között. Az igazgatók 12%-a említette a követelmények csökkenését a kerettantervek következményeként (szinte ugyanennyien említették ugyanezt az előnyei között is), és az igazgatók 27%-a látja úgy, hogy hátrányt jelent, hogy a kerettantervek növelik a követelményeket (szemben az igazgatók 14%-os csoportjával, akik ugyanezt előnyként említik).

A kerettantervek hátrányai (a válaszadók %-ában)

hátrány	%
nagyobb különbség lesz a képzési formák között	30,1%
újabb munkával terheli a pedagógusokat	68,3%
csökkenti a tanulmányi követelményeket	12,2%
növeli a tanulmányi követelményeket	26,8%
N	123

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Amikor arra kértük az igazgatókat, hogy értékeljék a szakmunkásképzős és szakközépiskolai osztályokba újonnan bevezetett kerettantervek minőségét, a szakmunkásképzős tantervekről az igazgatók egyharmada, a szakközépiskolai tantervekről pedig az igazgatók 29%-a mondta azt, hogy jobbak, mint az eddig használt helyi tantervek. A szakmunkásképzős tantervek esetében az igazgatók közel egynegyede (24%), a szakközépiskolai tantervek esetében pedig egyötöde mondta ennek éppen az ellenkezőjét.

Vélemények a kerettantervek minőségéről

tanterv	vélemény	%
szakmunkás		
	nincs különbség	15,7%
	jobb, mint az eddig használt helyi tantervek	33,1%
	gyengébb, mint az eddig használt helyi tantervek	24,1%
	nem tudja megítélni	27,1%
szakközép		
	nincs különbség	21,1%
	jobb, mint az eddig használt helyi tantervek	28,6%
	gyengébb, mint az eddig használt helyi tantervek	19,7%
	nem tudja megítélni	30,6%
N		166

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Ami az új kerettantervek követelményeit illeti, mind a szakmunkásképzők, mind a szakközépiskolák esetében az igazgatók bő egyharmada vélekedett úgy, hogy magasabbak az eddigi tantervekben megfogalmazott követelményeknél, és az igazgatók 15%-a gondolja ennek az ellenkezőjét.

Vélemény a kerettantervi követelményekről

tanterv	vélemény	%
szakmunkás		
	nincs különbség	23,0%
	magasabbak, mint az eddigiek	35,8%
	alacsonyabbak, mint az eddigiek	15,2%
	nem tudja megítélni	26,1%
szakközép		
	nincs különbség	24,2%
	magasabbak, mint az eddigiek	33,6%
	alacsonyabbak, mint az eddigiek	15,4%
	nem tudja megítélni	26,8%
N		165

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

A szakmai iskolák tanárainak többsége is örömmel üdvözölte a kerettantervek bevezetését. A pozitív vélemények egyik indoka az volt, hogy szigorúbb szabályozást vezetett be az oktatási rendszer tartalmi kérdéseibe, amire egy ilyen nagy rendszer esetében szükség van, a másik pedig az, hogy egységesebbé és átjárhatóbbá tette az iskolákat, amire a tanulók szempontjából volt szükség. Az egyik osztályfőnök így foglalta össze a véleményét:

„Szerintem szerencsés, mert ez a túl nagy szabadság, ami a kerettantervek előtt volt, ez káoszt okozott, jobb így, ahogy most van. Tehát nem szabad szabályozatlanul hagyni ezt a rendszer. Javított rajta, mert átjárhatóbbá tette, meg valamennyire homogénebbé tette ezt az egészet.”

Természetesen a kerettantervek bevezetésének is akadnak ellenzői a tanárok között. Van, aki a kerettanterv bevezetését sem tartja jelentős változásnak, illetve ezt is csak felesleges pénzkidrásként értékeli, ami nem oldja meg az iskolák problémáit. Mások a kerettanterv bevezetését azért nem helyeslik, mert nem csökkentette a gyerekek terhelését, holott nagy probléma, hogy a túl sok tananyagot csak felületesen tudják megtanulni, alapos ismeretszerzésre nincs idejük a gyerekeknek. Megint mások óvatosan fogalmaznak. A kerettanterveket csak 2001 őszén vezették be és erről még nincsenek értékelhető tapasztalataik.

Megkérdeztük az igazgatóktól azt is, hogy jelenlegi tapasztalataik birtokában mi a véleményük azokról a tantervi reformokról, amelyek iskoláikat az elmúlt években érintették. Az elmúlt években bevezetett tantervi reformok közül a legtöbben (64%) a kerettantervek bevezetésével értettek egyet, ezután a helyi tantervek bevezetése következett (52%), majd a meghosszabbított általános képzés bevezetése (40%) és végül a NAT bevezetése (35%).

Ha a reformokról alkotott véleményeket az iskolák jellemzőinek függvényében vizsgáljuk, az derül ki, hogy a NAT bevezetése az átlagosnál nagyobb támogatásra talált a tercier szektorhoz tartozó iskolákban, és a meghosszabbított általános képzést is a tercier szektorhoz tartozó iskolák igazgatói közül támogatták többen. Ezzel szemben a kerettantervek a mezőgazdasági szakmákat oktató iskolák igazgatói között voltak népszerűek.

Ha viszont az igazgatók képzettsége szerint vizsgáljuk meg a reformintézkedésekről alkotott véleményüket, azt láthatjuk, hogy a NAT és a helyi tantervek bevezetését többen támogatták a főiskolát végzett igazgatók és a humán végzettségű igazgatók közül, ezzel szemben a kerettantervek bevezetése elsősorban a szakmai végzettséggel rendelkező igazgatók körében volt népszerű.

Települések szerinti bontásban pedig azt tapasztaljuk, hogy a nagyobb városok iskoláinak igazgatói közül többen értettek egyet a NAT és a helyi tantervek bevezetésével, a kisebb városok iskoláinak igazgatói közül viszont többen támogatták az általános képzési idő meghosszabbítását és a kerettantervek bevezetését.

Támogató vélemények a reformokról az iskolák és az igazgatók jellemzői szerint (a válaszadók %-ában)

jellemzők	NAT	helyi tanterv	9-10. oszt	kerettanterv
település				
Bp.	45,8%	66,7%	20,8%	45,8%
megyeszék.	43,2%	59,1%	38,6%	61,4%
város	23,8%	41,3%	42,9%	68,3%
kisváros	35,9%	51,3%	48,7%	71,8%
képzési formák				
nincs közép	40,0%	53,3%	40,0%	63,3%
több szmk	26,8%	44,6%	50,0%	67,9%
több közép	38,1%	56,0%	33,3%	61,9%
iskola szakiránya				
ipar	33,7%	48,9%	37,0%	62,0%
mezőgazdaság	20,0%	53,3%	36,7%	80,0%
tercier	46,8%	55,3%	46,8%	57,4%
igazgató iskolai végzettsége				
egyetem	31,0%	50,7%	40,1%	63,4%
főiskola	50,0%	53,8%	42,3%	65,4%
igazgató szakja				
humán	37,0%	66,7%	33,3%	63,0%
természettudomány	34,2%	53,4%	42,5%	54,8%
szakma	33,3%	38,6%	36,8%	73,7%
egyéb	27,3%	63,6%	63,6%	72,7%
összesen	34,7%	51,8%	40,0%	64,1%
N	59	88	68	109

OKTK, iskolai kérdőív, 2001

Abban viszont valamennyi pedagógus és igazgató egyetértett, hogy az elmúlt években az oktatási rendszerben túlságosan sok tantervi reform követte egymást, ami biztosan nem tett jót az oktatás minőségének. Annak is többen hangot adtak, hogy az oktatási rendszer fejlesztését némiképpen függetleníteni kellene a politikától, mert túlságosan sok kockázattal jár, hogy négyévenként a kormányok újabb és újabb tantervi reformokkal bombázzák a pedagógusokat és az iskolákat. Az interjúk során erről az alábbi vélemények hangzottak el:

„Kicsit gyorsan jöttek a változások egymás után. Nem lehetett követni őket. Ez az elmúlt 11 év eléggé rázós volt, megviselte rendesen az oktatást. Az oktatásban szerintem nem szabad négy évben gondolkozni és nem szabad azt sem csinálni, hogy itt most négy év letelt és egészen mást fogunk elkezdni – mert ez hülyeség.”

„A politika borzasztóan benne van az oktatásban, és messze-messze kívül kellene, maradnia. Tudom, hogy mindenképpen beférkőzik, de nem szabadna, hogy négyévenként mindenki gyökeres változásokat csináljon az oktatásban. Ezt nem szabadna. „

„Nem lenne jó ha minden egyes választás után, négy évente újra kellene mindent kezdeni. Ha változtatnak, akkor is nézzék meg azért, hogy a régiből mi volt a jó, ezt tartsuk meg, és legfeljebb apró változtatások legyenek.”

A pedagógusok szerint az egymást sűrűn követő oktatásügyi reformoknak a tanárok és a diákok egyaránt vesztesei. A szülők pedig végképp nem tudják követni, hogy mikor mit miért tanul a gyerekük az iskolában, és miről fog kapni végül bizonyítványt. Az egyik pedagógus pl. így fogalmazott:

„Annyi reform, annyi változás volt, hogy most már egyszer ezt be kellene fejezni. Valahogy tényleg azt érzem, hogy kapkodunk, variálunk dolgokat és tényleg úgy érzem, hogy most már el kéne döntenie a dolgokat, hogy hogyan akarjuk csinálni, és nem változtatni állandóan ezen az egész dologon. Tehát hogy a gyerekek is kezdjék el most már végre az általános iskola első osztályát és érettségiig csinálják végig. Mert ha bejönnek nyolcadikból a gyerekek, ahányan vannak annyiféleképpen csinálnak dolgokat, minden tantárgyban. Az egyik ezt tanulta, a másik azt tanulta, az egyik ilyen könyvből, a másik olyan könyvből, tehát összevisszaság van. Ne legyen megint újabb változás, mert már sem a tanárok nem tudják követni, sem a diákok.”

Jegyzetek

1. Liskó Ilona: A hátrányos helyzetű tanulók és az általános képzés meghosszabbítása, Ol. Kutatási zárótanulmány, 1999, Kézirat.
2. A kutatás 2001 őszén az Oktatókutató Intézet keretében folyt, a Fővárosi Közoktatásfejlesztési Közalapítvány és az OKTK, támogatásával. A munkában az intézet részéről Fehérvári Anikó, Janni Gabriella és Vég Zoltán Ákos vettek részt.

English Summary

Ilona Liskó:

Joining General Education and Vocational Training

Ed.: Hungarian Institute for Educational Research 2002. Research Papers 239.

As a consequence of the 1996 modification of the Education Act, the NAT (National Curriculum) was introduced in Hungary in 1998, which brought about significant changes in the education system involving the transformation of the educational content as well as the transformation of the educational structure. As opposed to the previous 8-year-long general education, the reform established an obligatory 10-year-long general education period along with separating general education from vocational training in secondary education, that is, children were determined to have 10 years of general education prior to their vocational training. However, there was an opportunity for career advising and orientation in the last two years of the general education period, therefore general education and vocational training could be more flexibly combined.

According to surveys, the majority of principals and teachers agreed with the idea of the NAT and the elongation of the general education period, however, educational institutions had to face difficulties preparing for the new establishment and providing the newly required conditions. In addition to these complications, the educational government that got into power in 1998 introduced different national syllabi for different types of schools in 2001, which brought about further changes and tasks in the life of vocational training schools.

The present sociological research was conducted in 2001 in order to collect information about newly introduced syllabi and structural changes and to analyse the influence of the new establishment on general education and vocational training.

A HÚSZ ÉVES OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival az Oktatáskutató hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

Az Oktatáskutató Intézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a JATE, a PTE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is

Kiadványaink: Kutatás közben füzet sorozat Educatio folyóirat Eddig megjelent: kilenc évfolyam. Legújabb számaink: Nyelvtudás Oktatás – Politika – Kutatás Fogyatékos fiatalok Értékek Ezredforduló Mérlegen 1990-2002. Társadalom és oktatás könyvsorozat 18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség 19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok 20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl 21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában	Vezető kutatók: Dr. Lukács Péter főigazgató, főiskolai tanár tanárképzés és felsőoktatáskutatás Dr. Forray R. Katalin tanszékvezető egyetemi docens regionális és kisebbségi kutatások Dr. Gábor Kálmán egyetemi adjunktus ifjúságkutatás Dr. Györgyi Zoltán tudományos főmunkatárs közoktatáskutatás Dr. Hrubos Ildikó egyetemi tanár felsőoktatáskutatás Dr. Kozma Tamás tanszékvezető, egyetemi tanár regionális elemzés és tervezés Dr. Ladányi Andor tudományok doktora összehasonlító felsőoktatáskutatás Dr. Liskó Ilona tudományos főmunkatárs közoktatás- és szakképzéskutatás Dr. Nagy Péter Tibor főiskolai tanár oktatáspolitikai történet Dr. Polónyi István egyetemi tanár oktatásgazdaságtani kutatások Dr. Sáska Géza tudományos főmunkatárs oktatásirányítás kutatás Dr. Tot Éva tudományos főmunkatárs oktatásfejlesztési kutatások
--	---

Kiadványaink:

Kutatás közben füzet sorozat

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Nyelvtudás

Oktatás – Politika – Kutatás

Fogyatékos fiatalok

Értékek

Ezredforduló

Mérlegen 1990-2002.

Társadalom és oktatás könyvsorozat

18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség

19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok

20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl

21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában

Vezető kutatók:

Dr. Lukács Péter

főigazgató, főiskolai tanár – tanárképzés és felsőoktatáskutatás

Dr. Forray R. Katalin

tanszékvezető egyetemi docens – regionális és kisebbségi kutatások

Dr. Gábor Kálmán

egyetemi adjunktus – ifjúságkutatás

Dr. Györgyi Zoltán

tudományos főmunkatárs – közoktatáskutatás

Dr. Hrubos Ildikó

egyetemi tanár – felsőoktatáskutatás

Dr. Kozma Tamás

tanszékvezető, egyetemi tanár – regionális elemzés és tervezés

Dr. Ladányi Andor

tudományok doktora – összehasonlító felsőoktatáskutatás

Dr. Liskó Ilona

tudományos főmunkatárs – közoktatás- és szakképzéskutatás

Dr. Nagy Péter Tibor

főiskolai tanár – oktatáspolitikai történet

Dr. Polónyi István

egyetemi tanár – oktatásgazdaságtani kutatások

Dr. Sáska Géza

tudományos főmunkatárs – oktatásirányítás kutatás

Dr. Tot Éva

tudományos főmunkatárs – oktatásfejlesztési kutatások

Ára: 670,- Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 209 Györgyi Z. – Híves T. – Imre A. – Kozma T.:** Településhálózat és iskolaszervezet
- 210 Szabó László Tamás:** Modernizáció kérdőjelekkel (Pedagógusképzés és továbbképzés)
- 211 Bajomi Iván:** Az oktatásügyi érdekszervezetek szerepe az oktatáspolitikai formálásában
- 212 Liskó Ilona – Fehérvári Anikó:** Szerkezetváltó iskolák a kilencvenes években
- 213 Polónyi István:** A felsőoktatás gazdasági jellemzői
- 214 Ladányi Andor:** A felsőoktatás nemzetközi statisztikai összehasonlításban
- 215 Tót Éva (szerk.):** Les caractéristiques du champ de la Formation Professionnelle Continue en Hongrie
- 216 Bajomi Iván – Szabó László Tamás – Tót Éva:** A folyamatos szakmai képzés helyzete
- 217 Kozma Tamás:** Az MKM 1992-es kutatási támogatása
- 218 Kozma Tamás:** Az MKM 1993-as kutatási támogatása
- 219 Fehérvári Anikó – Liskó Ilona:** Felvételi szelekció a középfokú oktatásban
- 220 Forray R. Katalin:** A falusi kisiskolák helyzete
- 221 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1994-es kutatási támogatása
- 222 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Fenntartói társulások
- 223 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1995-ös kutatási támogatása
- 224 Hrubos Ildikó:** A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában
- 225 Forray R. Katalin – Kozma Tamás:** Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitikai
- 226 Hrubos Ildikó:** A japán felsőoktatási modell
- 227 Kozma Tamás:** Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben
- 228 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Az alap- és középfok közötti átmenet
- 229 Tót Éva:** Számítógépek az iskolában
- 230 Fehérvári Anikó:** Párhuzamos szakképzési rendszerek az iskolarendszeren kívüli képzésben
- 231 Havas Gábor–Kemény István–Liskó Ilona:** Cigány gyerekek az általános iskolákban
- 232 Györgyi Zoltán – Mártonfi György:** Vissza a munkaerőpiacra
- 233 Kozma Tamás:** Regionális egyetem
- 234 Liskó Ilona:** Cigány tanulók a középfokú iskolákban
- 235 Hrubos Ildikó:** A "bolognai folyamat"
- 236 Mátay Melinda:** Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
- 237 Czeizer Zoltán:** Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztési lehetőségei Magyarországon
- 238 Török Balázs:** Távoktatás a határon túli magyarok képzésében

A sorozat 212-239. közötti egyes példányai megvásárolhatók, illetve megrendelhetők:

Oktatáskutató Intézet Educatio Kiadója. 1054 Budapest Báthori u. 10.

Levél cím: 1395 Budapest, Pf. 427. Tel/Fax: 1/302-7749, 1/269-5201

E-mail: oktataskutato@ella.hu, www.hier.iif.hu

